

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Põhikooli mitme aine õpetaja

Kristiina Tiits
PÕHIKOOI ÕPILASTE HINNANG ÕPETAJATE KÄITUMISVIISIDELE
ÕPILASTEVAHELISE KIUAMISE KORRAL ÜHE KOOI NÄITEL
magistritöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2019

Resümee

Põhikooli õpilaste hinnang õpetajate käitumisviisidele õpilastevahelise kiusamise korral ühe kooli näitel

Õpilaste ja õpetajate vaheline usaldus loob koolis turvalise keskkonna, kus õpilastel on julgus rääkida ja õpetajatel oskused koolis ettetulevatesse kiusamisprobleemidesse sekkuda, kusjuures õpetajal on selles tegevuses keskne roll.

Töö eesmärgiks on välja selgitada õpetajate käitumisviisid õpilastevahelistes kiusamisolukordades põhikooli õpilaste hinnangul.

Töö eesmärgi saavutamiseks viidi läbi ühes Tallinna üldhariduskooli põhikooli õpilaste seas uurimus (N=386), milleks kasutati ankeeti. Ankeet sisaldas 72 küsimust, millest kolm olid avatud küsimused. Uurimus on kvantitatiivne, mille tulemused antakse edasi kirjeldava-võrdleva analüüsina.

Uurimuses selgus, et 93% õpilastest pöörduks kellegi poole abi saamiseks koolis toimuva kiusamise korral. Kolmandik õpilasi pöörduks alati või tavaliselt õpetaja poole, keda peetakse pädevaks täiskasvanuks koolis kiusamisjuhtumiga tegelemisel. Õpetajale rääkimine aitab kiusamist lõpetada enamate tüdrukute ja oluliselt vähemate poiste arvates ning rääkimise tulemusel lõpeb kiusamine tõenäolisemalt tüdrukute arvates. Poiste hinnangul on õpetajate sekkumine koolikiusamise korral enam karistav ja nad peavad seda ka tõhusamaks sekkumiseks kui tüdrukud. Tõhusaimaks õpetajapoolseks sekkumiseks on üldiselt kõikide õpilaste hinnangul austuse, empaatia ja koostöö õpetamine kiusamisjuhtudega tegelemisel. Õpilaste hinnangul soovivad õpetajad kõige sagedamini kiusamisjuhtumi lahendamiseks võtta ühendust kiusaja ja ohvri vanematel omavahel ning paluvad kiusajal vabandust paluda ja kiusamine lõpetada. Väheseks ja samal ajal ebatõhusaks hindavad õpilased ennetustööd *online* suhtlemisel.

Läbivad märksõnad: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste hinnangud, õpetajate sekkumine

Abstract

Basic Secondary School Students' Evaluation of Teacher Behaviours In Case Of Bullying Among Students Based On A Survey In A School In Tallinn

The relationship of trust established between students and teachers creates a safe environment in school in which students have courage to speak out and teachers hold skills to intervene in instances of bullying that occur among students, whereas teachers play the central role there.

The goal of the research was to determine the types of teacher behaviours in the situation of bullying among students from basic school students' perspectives.

To achieve the goal of the research a study was carried out among the students of a comprehensive school in Tallinn (N=386) in a form of a questionnaire. The questionnaire contained seventy-two questions, three of which were open-ended. The results of the quantitative study were submitted as descriptive-comparative analysis.

The research revealed that 93% of the students would turn to somebody when they witnessed bullying behaviour. One third would always or usually turn to a teacher who they considered a competent adult in school capable of dealing with bullying problems. The majority of girls but considerably fewer boys thought that talking to a teacher helped to stop bullying. Ending bullying as a result of speaking out was more likely to happen in the girls' opinion. The boys believed that teachers' interference in case of bullying was more punitive and therefore more effective to stop bullying. As it is perceived by the students in general, the most effective ways of teacher intervention in a case of bullying appear to be teaching the students respect, empathy and cooperation. However, the students' answers revealed that most often teachers advise the parents of the target of bullying and the parents of the bully to meet and ask the bully to apologize to the victim and so end bullying. The students estimated bullying prevention *online* as marginal and at the same time ineffective.

Keywords: bullying among students, students' evaluation, teacher intervention in cases of bullying.

SISUKORD

Sissejuhatus	6
Uurimuse teoreetilised lähtekohad	7
Kiusamise olemus	7
Õpetajate hoiakud ja käitumine koolikiusamise korral	9
Õpetajate sekkumine koolikiusamise korral	11
Õpilaste hoiakud kiusamisjuhtude avalikustamiseks ja abi saamine koolikiusamise korral	13
Metoodika.....	15
Valim	15
Mõõtevahend	16
Protseduur	18
Andmete analüüs	19
Tulemused	20
Hinnangud õpilastevahelistele suhetele koolis	20
Õpilaste tunded üksteise suhtes; õpetajate tunded õpilaste vastu ja õpilaste tunded endaga seoses	20
Tajutud abi otsimine kiusamise korral.....	21
Isik, kellelt otsitakse abi kiusamise korral	21
Abi otsimine õpetajalt kiusamise korral	22
Tajutud õpetajapoolse abi tõhusus õpilastevahelise kiusamise korral.....	23
Õpetajate poolsed reaktsioonid kiusamise korral	23
Tajutud õpetajapoolne järelevalve kiusamise korral	24
Tajutud õpetajapoolne teadlikkus õpilaste vahelisest kiusamisest	24
Õpetajate poolsete tegevuste sagedus õpilastevahelise kiusamise ennetamiseks.....	24
Õpetajate poolsete tegevuste tõhusus kiusamise ennetamise korral.....	25
Õpetajate poolne sekkumise sagedus õpilaste vahelise kiusamise korral	26
Õpetajate poolse sekkumise tõhusus õpilastevahelise kiusamise korral	28
Põhjused, miks õpetaja poole pöördumine on kasulik	29

Õpetajate käitumisviisid kiusamisolukordade lahendamisel 5

Põhjused, miks õpilased ei pöördu abi saamiseks õpetaja poole.....	33
Õpilaste nõuanded toimetulekuks koolis toimuva kiusamisega	35
Arutelu.....	38
Töö piirangud	44
Töö praktiline väärtus	45
Tänu sõnad	45
Autorsuse kinnitus.....	45
Kasutatud kirjandus.....	46
Lisad.....	50
Lisa 1. Küsimustik õpilastele.....	50
Lisa 2. Näited andmete kodeerimise kohta.....	55

SISSEJUHATUS

Euroopa riikide kooliõpilaste tervisekäitumise uuring (HBSC), mis viidi läbi 2013/2014 õppeaastal näitab, et kiusamist kaasõpilaste poolt on vähemalt ühe korra viimasel paaril kuul kogenud iga neljas 11–15-aastasest eesti kooliõpilane (Aasvee et al., 2016). Eestis KiVa programmi 2018. aasta küsitluse põhjal on kiusamist kogenud iga kuues õpilane ja üle viiendiku kiusamise ohvritest oli kannatanud mitu aastat (Treial, 2018). Laste hälbiva käitumise uuringu järgi enam kui neljandik kiusamise all kannatavatest õpilastest ei ole kiusamisest kellelegi rääkinud (Markina & Žarkovski, 2014).

Kiusamine on probleemiks paljudes koolides üle maailma (Olweus, 1991, 1999; Rigby, 2011; Zanden, Denessen & Scholte, 2015). See näib olema soovimatu nähtus hariduses ja selle vähendamine on eesmärk kohalikul ja riikliku hariduspoliitikal (Olweus, 1999; Zanden, et al., 2015). Juhtimaks laiema üldsuse tähelepanu valdkonnaga seotud probleemidele, kuulutatakse Eestis alates 1999 aastast igal 1. septembril Lastekaitseliidu eestvedamisel välja koolirahu, mille eesmärgiks on tagada turvaline ja sõbralik keskkond kõigele kooliga seotud huvigruppidele (Koolirahu).

On mõistetud, et isegi parima tahtmise juures on kiusamisprobleeme raske lahendada (Sullivan et al., 2004). Lahenduste leidmiseks on vaja efektiivset ennetust ja sekkumist ning tõhusaid strateegiaid koolipersonalile (Kokko & Pörhöla, 2009).

Õpilastel on dilemma, kas rääkida kiusamisest või mitte (Rigby & Barnes, 2002). Paljud õpetajad ei tea, kuidas õpilaste probleemide korral käituda. Mõned tunnevad nõustaja või abistaja rolli suhtes vastumeelsust, teised ei ole kindlad, kas nõustajaks olemine kuulub nende tökohustuste hulka. Kolmandad arvavad, et õpilaste probleemidega tegelemine ei ole kooli ülesanne ning koolis peaks keskenduma õpilaste akadeemiliste oskuste arendamisele (Gordon & Burch, 2006).

Põhikoolil on nii hariv kui ka kasvatav ülesanne, luues õpilasele eakohane, turvaline, positiivselt mõjuv ja arendav õppekeskkond (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2019), kus välditakse õpilastevahelist vägivalda ja kiusamist (Põhikooli riiklik õppekava, 2018).

Õpetajate roll on kaitsta ja säilitada positiivne õhkkond klassis ning kiusamisest vaba õhkkond koolis. Nendel on sellise õhkkonna kujundamisel juhtiv roll (Sullivan, Cleary, & Sullivan, 2004). Paraku aga näitab 2014. aastal läbi viidud HBSC uurimus (Aasvee et al., 2016), kus esmakordselt küsiti erinevaid küsimusi õpetaja ja õpilase vahelise sotsiaalse toetuse kohta, et iga viies 11-15 aastane õpilane tunneb, et ei saa oma õpetajat usaldada.

Mitmes uurimuses nimetatakse, et koolides tehtav kiusamisvastane ennetustöö aitab (Smith & Shu 2000; Treial, 2018) ja muuhulgas on olulised lähedased suhted õpilastega (Rigby & Barnes, 2002).

Teema valiti, sest leiti, et koolikiusamine on probleem ja õpetajal on selle probleemiga toimetulemisel suur roll. Ühiskonnas tehakse pingutusi, et olukorda parandada. Koolides rakendatakse kiusamist ennetavaid programme, koolitatakse õpetajaid, et olukorraga paremini toime tulla. Antud töös pööratakse tähelepanu sellele, mida teevad ja kuidas reageerivad õpetajad õpilastevaheliste kiusamisjuhtude korral, et mõista õpetaja rolli probleemiga toimetulemisel. Sellest lähtuvalt on uurimisprobleemiks küsimus, mida teevad ja kuidas reageerivad õpetajad õpilastevaheliste kiusamisjuhtude korral õpilaste arvates.

Magistritöö koosneb neljast osast. Töö esimeses osas kirjeldatakse uurimuse teoreetilisi lähtekohti, kus antakse ülevaade kiusamise olemusest ja uuringutest, mis näitavad õpetajate hoiakuid ja sekkumist mõjutavaid tegureid koolikiusamisega seotud juhtudesse sekkumisel ja ennetamisel. Töö teises osas kirjeldatakse uurimismetoodikat – valimit ja andmekogumismeetodit, milles antakse ülevaade ka andmeanalüüsist ning uurimuse protseduurist. Kolmandas osas esitatakse uurimisel saadud kvantitatiivsed tulemused. Magistritöö neljandas osas analüüsitakse saadud tulemusi ja seostatakse neid teooriaga.

UURIMUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Kiusamise olemus

Kiusamine on koolis vana nähtus, kuid süstemaatiliselt hakati seda uurima 1970-te alguses (Olweus, 1991, 1999). Kiusamine, ohvriks langemine ja *mobbing* on mõned näited terminitest, mida kasutatakse agressiivse käitumise kirjeldamiseks koolis üksikisiku või grupi poolt eakaaslaste suhtes (Kokko & Pörhöla, 2009).

Esmalt kasutati mõistet *mobbing*, mis terminina võeti üle etoloogias, milles kirjeldati, kuidas grupp linde ründab teist liigikaaslast (Olweus, 1991). Mõiste kohandati kirjeldamaks agressiivust koolilaste vahel (Monks & Coyne, 2011; Kõiv, 2006). Algselt ei hõlmanud termin kaudse kiusamise liike, vaid seostati ainult verbaalse ja füüsilise kiusamisega (Kõiv, 2006).

Üldine koolikiusamise määratlus on see, kui õpilane on korduvalt kaitsetu ühe või mitme õpilase tegevuse suhtes, mida iseloomustab kiusaja ja ohvri ebavõrdsus suhtes ja tegevuse korduvus (Olweus, 1991, 1999). Siiski ei ole iga õpilastevaheline konflikt või lahkeli kiusamine. Oluline on eristada kiusamist kaklemisest ja müramisest, mis toimub kahe

võrdse inimese vahel. Kiusamine erineb ka narritamisest, mis on oma iseloomult sõbralik (Kõiv, 2006). Kiusamist eristab üldisest agressiivsest käitumisest korduvus ja jõudude ebavõrdsus, kus ohver on nõrgem või haavataval positsioonil (Kõiv, 2006; Monks & Coyne, 2011). Tänapäevases kiusamiskäitumist puudutavas kirjanduses toetatakse Dan Olweuse (1999) poolt välja toodud kolmele olulisele kiusamist iseloomustavale tunnusjoonele: (1) agressiivse rünnaku korduvus; (2) tahtlikkus kahju teha kas vaimselt või füüsiliselt; (3) ebavõrdsus kiusaja ja ohvri vahel.

Kiusamine võib erinevas vanuses eakaaslaste seas võtta erinevaid vorme (Graig, Pepler & Blais, 2007). Ajalooliselt eristati algselt vaid füüsilist kiusamist, mida omistati just poistele (Monks & Coyne, 2011). Tänapäevases kirjanduses kasutatakse laialdasemat kiusamiskäitumise liigitust. Kiusamiskäitumine võib olla (1) avalik ja otsene füüsiline rünnak või halvasti ütlemine või siis (2) varjatud, milleks on tõrjumine, kuulujuttude levitamine ja infotehnoloogia kasutamine kellegi häirimiseks (Rigby, 2011). Sharp ja Smith (2004) ja Graig jt. (2007) nimetavad kiusamise vorme: (1) füüsiline – löömine, asjade ära võtmine, löhkumine; (2) verbaalne – narrimine, solvamine, ähvardamine, alandamine, rassistlikud märkused; (3) kaudne kiusamine - inetute kuulujuttude levitamine, kellegi kõrvale tõrjumine. Monks ja Coyne (2011) lisavad eelnevalt nimetatutele küberkiusamise ja sotsiaalse tõrjutuse kui kiusamise liigid.

Kiusamine eeldab võimu tasakaalustamatust, mille toimepanija osaleb korduvalt agressiivses käitumises, mille eesmärk on kahjustada või ohustada isikut (Rigby, 2011). Lapsed, kes kiusavad, on õppinud kasutama jõudu ja agressiivsust, et panna teised kannatama ja kontrollida neid. Ohvrid aga ei suuda ennast eakaaslaste eest kaitsta (Graig et al., 2007). Lähtuvalt kiusamise definitsioonist välja toodud võimu tasakaalutusest on kiusamisprotsessi keskmis kiusaja ja ohver ning kõrvalseisjad, kes mängivad tähtsat osa kiusamise õhutamisel või pärssimisel, mõjutades protsessi oma hoiakute ja käitumisega (Kõiv, 2006).

Kiusamise leviku määr erinevate uurimuste andmetel on erinev ja sõltub mõõtmiseks kasutatud meetodikast, vastajate vanusest, soost ja uurimiskohast (Olweus, 1991; Rigby, 2011). Tulemuste erinevus sõltub ka sellest, kas info pärineb kiusatavalt endalt, kaaslastelt, õpetajatelt või vanematelt (Olweus, 1991; Thompson, Tippet & Smith, 2008).

Kiusamise põhjuseks on tavaliselt kindlad isiksuseomadused ja tüüpilised käitumismustrid ja õpilaste erisused. Kui suurel määral need probleemid ilmnevad klassis või koolis, sõltub õpetajate hoiakutest seoses käitumisega ja järelevalvest (Olweus, 1999). Mida paremini suhtub laps kooli, seda väiksem on koolikiusamisega kokkupuute tõenäosus.

Oluliseks koolikiusamise kaitsefaktoriteks on positiivsed seosed õpilase ja kooli vahel ning suhted õpetaja ja õpilase vahel (Markina & Žarkovski, 2014).

Kiusamine on lastele heidutav ja sellega toimetulek on väljakutse. Õpilased, kes on ohvriks langenud vajavad tuge suhete arendamisel, et kogeda häid suhteid ja oskusi, et enesekindlalt suhelda (Graig et al., 2007). Seetõttu on oluline täiskasvanute sekkumine kiusamisolukordadesse.

Õpetajate hoiakud ja käitumine koolikiusamise korral

ÜRO lapse õiguste konventsiooni järgi tuleb lapsi kaitsta mistahes vaimse ja füüsilise vägivalda eest igasuguses keskkonnas, sh ka koolis (Lasteombudsman, s.a.). Seadus näeb ette, et kool peab tagama vaimselt ja füüsiliselt turvalise keskkonna (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2019). Riiklik õppekava (Põhikooli riiklik õppekava, 2018) täpsustab õppe- ja kasvatusesmärgid üldpädevustena, mida õpilased peavad õppeprotsessi käigus omandama, muuhulgas ka suhtluspädevus ja enesemääratluspädevus. See, kuidas pädevusi kujundatakse, on määratud igal koolil oma õppekavaga, mis annab koolidele võimaluse vastavalt vajadusele tegeleda kasvatusetegevusega antud valdkonnas. Kiusamisvastase tegevuskava põhimõtteid kirjutatakse kooli kodukorraeskirjadesse, missioonidesse ja visioonidesse, kuid need põhimõtted ei tohi eksisteerida ainult paberitel ja sõnades (Sullivan, et al. 2004). Tuleb meeles pidada, et ükskõik missugused kokkulepped on tehtud, ei ole ainult kokkulepetest kasu (Menesini & Salmivalli, 2017). Ülekooliline kiusamisvastane tegevuskava ei taga veel iseenesest edu kiusamiskäitumise lõpetamisel ja turvalise koolikeskkonna kujundamisel (Sullivan et al, 2004). Kooli juhtkond peab võtma selge seisukoha, kuidas toimida, kui neid informeeritakse kiusamisjuhtudest. Õpetajatel on koolides kiusamisse sekkumisel oluline roll (Zanden et al., 2015), kuid samas ka oma põhimõtetele tuginev isiklik suhtumine kiusamisse. Nad võivad käsitleda kiusamist kui probleemi, millega peaksid tegelema professionaalid (Sullivan, et al. 2004). Kui õpilased märkavad, et kiusamiskäitumisele reageeringut ei järgne, siis saavad kiusajad julgust juurde (Rigby & Barnes, 2002). Kui õpetajad ei sekku või reageerivad kiusamisjuhtudele passiivselt, võivad nad õpilastevahelist kiusamiskäitumist sellega õhutada, andes signaali, et kiusamine on aktsepteeritav (Zanden et al., 2015).

Põhikoolis peavad õpetajad, enam kui algkoolis, vastutama selle eest, et õppekava saaks täidetud ja töö saaks tehtud (Sullivan, et al., 2004) ja seetõttu tuleb arvestada, et õpetajad välistavad tihti igasugused ettevõtmised, millega kaasneb aruande kohustus ja mis võtavad aega otsese akadeemilise õpetamise arvelt (Bauman & Del Rio, 2006). Paljudes

koolides peetakse peamiseks ainealaste teadmiste edastamist, mitte õpilaste individuaalse arengu toetamist (Sutrop & Harro-Loit, 2013). Õpetajad usuvad, et kui nad sekkuvad igasse sotsiaalsesse tõrjutuse olukorda, nalja rääkimisse või sotsiaalsesse manipulatsiooni, siis neil ei ole enam aega muuga tegeleda (Bauman & Del Rio, 2006).

Õppetöö seisukohalt on oluline õpetaja ainealane professionaalsus, aga sama olulised on tema väärtused ja hoiakud ning nende põhjal väljakujunenud käitumine õpilastega (Kitsing, Täht & Kukememelk, 2015).

Koolikeskkonnas on ajalooliselt pööratud rohkem tähelepanu füüsilisele turvalisusele ning vähem vaimsele ja sotsiaalsele turvalisusele (Lasteombudsman, s.a.) . Kui õpetajad näevad füüsilise kiusamise juhtumit, siis nad tajuvad selgelt, et neil on kohustus sekkuda (Bauman & Del Rio, 2006). Füüsilist kiusamist võetakse tõsisemalt kui teisi kiusamise vorme ja tõenäolisemalt sekkutakse. Selle põhjuseks võib olla suurem kogemus nende lahendamisel (Wachs, Bilz, Niproschke & Schubart, 2019). Paljudel koolidel on null-tolerants vägivallale ja seetõttu antakse õpetajatele käitumissuunised toimetulekuks selliste olukorraga. Nii on õpetajatel kindlad tegevussuunised sekkumiseks füüsilise kiusamise korral, aga puuduvad täpsed juhised kaudse kiusamisega tegelemiseks (Bauman & Del Rio, 2006). Kaudset kiusamist on peetud õpetajate poolt vähem oluliseks kui teisi kiusamise vorme (Bauman & Del Rio, 2006). Uurimus näitas, et õpetajad on enam valmis distsiplineerima kiusajaid ja õpetama ohvritele prosotsiaalseid oskuseid füüsilise kiusamise korral vastupidiselt kaudse kiusamise ja verbaalse kiusamise korral, kus kahju ei ole otseselt näha, vaid seda tajutakse ohvri käitumisest või sõltuvalt oma kogemusest (Yoon, Sulkonwski & Bauman, 2016). Õpetajad tunnevad ennast vähem mugavalt sellistes subjektiivsetes otsustes, kus ei ole täpset eeskirja toimimiseks ja see võib tekitada ebakindlust sekkumisel kiusamisjuhtu (Bauman & Del Rio, 2006).

Paljudel täiskasvanutel on lapsepõlvest isiklik kiusamiskogemus kooliajast, mis mõjutab käesolevat õpetamiskogemust (Olweus, 1991). Kõiv uuris koolis kiusamist kogunud ja mitte kogunud õpetajate võimalikke sekkumiste erinevusi kiusamisjuhtude lahendamisel ja kinnitab, et õpetajate endi kiusamise ohvriks langemise kogemus mõjutab seda, millist meetodit ollakse valmis kasutama õpilaste kiusamisjuhtudega tegelemisel (Kõiv, 2019). Kokko ja Pörhöla (2009) uurimus kinnitas, et need õpetajad, keda oli kooliajal kiusatud eakaaslaste poolt, tundsid ohvri suhtes oluliselt enam empaatiat kui need õpetajad, kellel puudus eakaaslaste kiusamise ohvriks olemise kogemus kooliajast. Õpetajad, kes olid olnud lapsena eakaaslaste kiusamise ohvrid, olid Yoon jt. (2016) uuringu järgi enam valmis distsiplineerima kiusajad ning kaasama täiskasvanuid kiusamisega tegelemiseks.

Probleemiks koolikiusamisjuhtudesse sekkumisel võib osutada hoopiski kiusamisjuhtude märkamine ja nende olukordade ära tundmine. Wachs jt (2019) tõid oma uuringus välja, et üle 28% uuritud olukordades õpetajad ei tundud kiusamist ära. Põhjuseks on see, et õpetajatel ei ole piisavalt teadmisi ja vajalikke oskusi probleemiga tegelemiseks (Kokko & Pörhöla, 2009). Wachs jt (2019) uuringu tulemustele toetudes nimetavad ta olulisena, et keskmiselt ühel juhul kuuest kiusamisjuhtumist õpetajad ei sekkunud ja ignoreerisid seda või jätsid tähelepanuta. Selle põhjustena tõid Wachs jt (2019) välja, et õpetajad ei taha lasta ainetundi selliste asjadega segada, ei ole huvitatud õpilaste vahelistest suhetest ja mõnedel ei ole teadmisi, kuidas sekkuda, mistõttu hoiduvad sekkumisest.

Mitte ainult õpetaja käitumine seoses kiusamisjuhtudega ei mõjuta klassikliimat, vaid ka õpetaja ja õpilase suhted võivad kaasa aidata klassiruumi kliima kujundamisele, mis omakorda mõjutab kiusamise taset. Õpetaja interpersonaalsed suhted võivad luua klassiruumi atmosfääri, mis takistab õpilastevahelist kiusamist (Zanden, et al., 2015). Markina ja Žarkovski (2014) toovad välja, et 24% koolikiusamise ohvritest jätavad probleemi enda teada ja ei räägi sellest, mistõttu kiusamine toimub õpetajale teadmata (Rigby, 2007). Ühe võimaliku põhjusena nimetavad Markina ja Žarkovski (2014) vähest usaldust õpetajate suhtes, sest 27% ohvritest räägib probleemist oma sõpradele või vanematele (25%). Sharp ja Smith (2004) toovad ohvrite poolse mitterääkimise põhjusena välja, et õpilastel on tunne, et neid ei võeta tõsiselt.

On oluline, et õpetajad oleksid tähelepanelikud õpilaste vaheliste grupiprotsesside jälgimisel (Kokko & Pörhöla, 2009). Hoiak, et kiusamisest rääkimine ei ole kaebamine, vaid oma õiguste eest seismine (Lasteombudsman, s.a.), võimaldab luua õpetaja ja õpilase vahel head suhted.

Õpetajate sekkumine koolikiusamise korral

Eesti ühiskonna suhtumine vägivalda pole veel piisavalt tauniv ning vägivalda sekkumise asjus ollakse kõhklevad ja levinud on ohvrit süüdistav hoiak (Vägivalla..., 2015). Riiklikul tasandil reguleerib vägivallaga seonduvat seadusandlus. Reaalselt tuleb koolikiusamisega seotud ennetustööd läbi viia erinevatel tasanditel: kooli, klassi ja individuaalsel tasandil, kaasates nii õpetajaid kui lapsevanemaid (Olweus, 1997).

Koolipersonalil on kohustus sekkuda kiusamisolukordadesse koolis nii pea, kui need ilmnevad (Kokko & Pörhöla, 2009). On oluline luua kool (1) soojaks ja meeldivalt huvitavaks, (2) seada piirangud lubamatule käitumisele ja (3) reeglite rikkumisel ei kasutataks vaenulikke ja karistavaid meetmeid (Olweus, 1997). Kõiv (2014) toob oma uuringus välja, et

koolikliimat mõjutavad õpilaste ja õpetajate vahelised suhted ja tegevused, mis on seotud koolivägivalla vähendamise ja turvalisuse suurendamisega. Ennetustöö, mida tehakse koolides, on kiusamisvastase poliitika väljatöötamine, järelevalve õpilaste käitumise üle, kiusamisalase hariduse lisamine kooli õppekavasse ja ühised tegevused, mis kõik toetavad kiusamisjuhtumite vähendamist (Rigby, 2011, Smith, 2016). Olweus (1999) ütleb, et tõhusa kiusamisvastase programmi saab rakendada suhteliselt lihtsalt ja ilma suurte kuludeta; see on peamiselt teadmiste, suhtumise, käitumise ja rutiinide muutmine koolielus.

Õpilaste head suhted eakaaslastega sõltuvad headest suhetest täiskasvanutega. Õpetajad, vanemad ja teised täiskasvanud on kaasatud laste ellu kujundama suhtlemisoskusi ja nad kujundavad aktiivselt ka keskkonna, milles lapsed ja noored tegutsevad (Graig, et al., 2007). Uuringute tulemused kinnitavad täiskasvanute aktiivse sekkumise ja õpilaste järjepideva toetamise olulisust (Graig et al., 2007; Mucherah, Finch, White & Thomas, 2018). Samas on raske määratleda, milline on sekkumisega seotud elementide spetsiifiline panus, sest nad täiendavad üksteist (Rigby, 2011).

Varasemad uuringud on näidanud, et õpetaja enda uskumused ning hoiakud mõjutavad, kuidas õpetaja hindab kiusamisjuhtu ja sellest sõltub ka nende sekkumine kiusamisolukorda (Yoon, et al., 2016). Esmalt vajab kiusamisolukorra märkamise tundlikkust olukorra suhtes ja teiseks peaksid koolis olevad täiskasvanud võimelised mõistma ohvri tundeid ja kogemusi ning omama isiklikku pühendumust neid aidata. Kolmandaks on täiskasvanud koolis võtmeasendis, et sekkuda kiusamisjuhtumisse ja kaasata aruteludesse nii õpilasi kui teisi täiskasvanuid, sealhulgas ka lapsevanemaid (Kokko & Pörhöla, 2009).

Õpetajapoolsed sekkumismeetodid kiusamisjuhtumisse võivad olla reaktiivsed ja suunatud juba aset leidnud kiusamisjuhtumiga tegelemisele. Need ulatuvad karistavamatest või otsestest sanktsioonidest kuni kaudsemate ja vähem karistuslike võteteni (Thompson, et al., 2008). Proaktiivsed meetodid on suunatud ennetusele. Sageli need põimuvad, ja et tegevus oleks laiaulatuslik, on tarvis kasutada nii ennetavaid kui ka tagasiulatuva toimega meetodeid (Smith, 2016; Rigby, 2011).

Tuuakse välja (Saidel & Oertel, 2017, viidatud Wachs jt 2019 j) kolm erinevat sekkumiste meetodit koolis toimuvate kiusamisjuhtudega tegelemiseks:

1. autoritaarsed-karistavad meetodid nagu ähvardamine, distsiplineerimine, ära saatmine;
2. individuaalsed-toetavad meetodid, mis keskenduvad õpilaste kaasamisele, rääkides nii kiusaja kui ohvriga ja nende emotsionaalne toetamine;
3. meeskondlikud- toetavad meetodid, milles keskendutakse kogu klassile, kaasatakse vanemaid ja teisi spetsialiste ja meetmete kehtestamine nii klassi kui kooli tasandil.

Autoritaarsetel-karistavatel meetoditel on minimaalne mõju õpilaste vahelise kiusamise korral, sest puudub positiivne eeskuju sotsiaalse käitumise muutmiseks (Wachs jt, 2019). Kuid need on kõige enam kasutatavad meetodid õpetajatel, kes koolikiusamisega kokku puutuvad (Garandea, Poskiparta & Salmivalli, 2014). Wachs jt (2019) leidis, et individuaalsed toetavad meetodid on võrreldes autoritaarsete-karistavate meetoditega tõhusamad. Seda seisukohta toetavad ka Menesini ja Salmivalli (2017), kes toovad välja, et kiusamisse kaasatud õpilastega juhtunust ning olukorrast rääkimine, toetades neid emotsionaalselt ja tõstes empaatiat nende suhtes, keda on kiusatud, võivad olla individuaalsed-toetavad meetodid efektiivsed, kiusamise lõpetamiseks nii lühemas kui pikemas vaates. Selgitusena nimetavad nad seda, et meetod on suunatud kiusamises osalevate õpilaste individuaalsetele vajadustele (Menesini & Salmivalli, 2017). Obermann (2011) leidis, et sekkumine peab kaasama nii kiusajaid kui kõrvalseisjaid, et tõsta nende morali ja isiklikku vastutust pealtvaatajana kiusamisolukordadest mitte lahkuma. Autoriteetsed õpetajad leiavad aega õpilastega suhtlemiseks ja sekkumiseks, mis näitab, et nad on huvitatud ja neile lähevad korda õpilastevahelised suhted (Sullivan et al., 2004).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ei ole selge, missugused sekkumise meetodid on efektiivsed, vaid sõltub pigem õpilaste vanusest ning õpetajate isiklikust eelistusest ja kogemustest kiusamiskäitumisega (Garandea, et al., 2014). Sekkumismeetodi valikut mõjutab ka kiusamise liik ja raskusaste (Rigby, 2011).

Õpilaste hoiakud kiusamisjuhtude avalikustamiseks ja abi saamine koolikiusamise korral

Lapsed, keda on kiusatud, ütlevad tihti, et nad lahendavad ise probleemi (Graig et al., 2007), kuid suur osa õpilastest ei räägi sellest kellelegi (Graig et al., 2007, Rigby & Barnes, 2002; Wachs jt 2019). Kiusamisest rääkimine võib olla heidutav, sest kardetakse kiusamise suurenemist, sest kiusaja või nende toetajad saavad teada (Rigby & Barnes, 2002; Wachs jt 2019). Tuntakse häbi ja süüdistatakse ennast (Rigby & Barnes, 2002; Wachs jt 2019). Kui õpetajad kasutaksid vähem karistavaid meetodeid kiusajatega tegelemisel ning kasutaksid ise võimalusi tegeleda kiusaja ja ohvriga lepitavalt, siis kiusatud lastel oleks väiksem vastumeelsus õpetajale rääkida (Rigby & Barnes, 2002). Samas leidsid Smith ja Shu (2002), et kuigi õpetaja sekkumine on kõige kõrgema riskiga, et kiusamine võib muutuda hullemaks, on see teisalt kõige suurema potentsiaaliga, et kiusamine lõppeb. Eesti kooliõpilaste kohta on teada, et õpetaja mitteusaldamine on sagedasem õpilaste seas, kes on andnud negatiivse hinnangu oma peresisestele suhetele (Aasvee et al., 2016), mistõttu täiskasvanu teab

kiusamisjuhust harva. Kui kiusamisest räägiti klassikaaslastele, siis see ei toonud see kaasa tekkinud olukorras muutusi paremuse poole (Smith & Shu, 2000), kuid sõpradele räägitakse kõige tõenäolisemalt (Rigby & Barnes, 2002). Vanust arvestades räägivad tõenäolisemalt oma probleemidest täiskasvanule nooremad õpilased (Smith & Shu, 2000). Soo järgi räägivad juhtunud täiskasvanutele ja sõpradele enam tüdrukud kui poisid, kuna poisid üritavad lõpetada olukorra pigem huumori või agressiivsusega (Graig et al., 2007).

Õpetajad ja vanemad teavad kiusamisest väiksema tõenäosusega kui klassikaaslased (Smith & Shu, 2000). Seetõttu on vaja järjepidevalt tähelepanu pöörata sellele, et töö on suunatud laste kollektiivile tervikuna (Kiusamisvaba...2017). Suuremale osale õpilastest kiusamine ei meeldi ja nad tahaksid oma kaaslasti kuidagi aidata (Sharp & Smith, 2004). Graig jt. (2007) uuringu järgi soovisid õpilased kiusamisse sekkuda isiklikest vajadustest, milleks võib olla soov kontrollida ja näidata enesekindlust või on see nende enda emotsionaalne reaktsioon olukorrale. Seevastu kiusamisolukorras kõrvalseisjad võivad oodata, et teised hakkavad tegutsema enne, kui nad ise sekkuksid (Obermann, 2011). Enamus kõrvalseisjatest on neutraalsed või isegi abivalmis, kuid vanuse kasvades vähenes tendents sekkuda Graig jt. (2007). Soov mitte sekkuda, eemale tõmbuda või teha nägu, et see ei puutu meisse, näitab hoiakut, mis on levinud laiemalt ühiskonnas seoses kiusamisega (Sullivan et al., 2004). Selles valguses tõlgendatakse kiusamisolukorda mitte nii tõsiselt, et sekkuda (Obermann, 2011) või kui kiusamisest ei räägita, ja nii võib jääda mulje, et kiusamine on lõppenud (Wachs jt 2019).

Kuid tulemused viitavad sellele, et õpetajad kaasavad harva eakaaslasti kiusamise vastu võitlemisse (Yoon et al., 2016). Turvalise koolikeskkonna loomine sõltub iga koolipere liikme tegevusest - neist sõltub, milline on kooli füüsiline ja vaimne keskkond, millised on aktsepteeritud käitumised ning oluliseks peetud väärtused (Kiusamisvaba...2017). Tõstes moraalselt vastutust klassi- ja kooliüleste programmides, võivad õpilastest saada kaitsjad kiusamisolukordades (Obermann, 2011). Õpilaste teadlikkuse tõstmine, et kogu grupil on roll kiusamises ja kiusamisvastaste normide järgimine on klassis ülioluline, et vähendada koolikiusamist (Menesini & Salmivalli, 2017).

Smith & Shu (2000) järgi on ohvrite poolt kõige enam kasutatud kiusamisega hakkama saamise meetod ignoreerimine, mis on Graig jt. (2007) uuringu järgi rohkem iseloomulik vanematele õpilastele. Graig jt. (2007) leidsid, et mida kauem on kiusamine kestnud ja kiusamine on muutunud hullemaks, seda suurem on õpilaste endi poolt kasutatud meetodite arv kiusamise lõpetamiseks. Tuleb märkida, et klassikaaslaste sekkumisel on risk, et kiusamine läheb hullemaks, kõige madalam (Smith & Shu, 2000).

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Õpetajatel on klassis valitsevate suhete ja hoiakute kujundamisel väga oluline roll, sest õpetaja tegevusest ja hoiakutest sõltub õpilaste arusaam aktsepteeritud käitumis- ja suhtlusviisist (Schihalejev, 2016). On oluline, et õpetajad annaksid selge sõnumi õpilastele oma suhtumisest kiusamisse. (Menesini & Salmivalli, 2017).

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada õpetajate käitumisviisid õpilastevahelistes kiusamisolukordades põhikooli õpilaste hinnangul.

Eesmärgist lähtuvalt püstitati uurimisküsimused:

1. Milline on õpetaja abi ja käitumisviisid õpilastevahelise kiusamise korral poiste ja tüdrukute hinnangul?
2. Milline on õpetajapoolne sekkumine õpilastevahelise kiusamise korral poiste ja tüdrukute hinnangul?
3. Millised on õpetaja käitumisviisid õpilastevahelise kiusamise ennetamisel poiste ja tüdrukute hinnangul?

METOODIKA

Käesolevas peatükis kirjeldatakse valimit, andmekogumismeetodit ja töö protseduuri.

Uurimisstrateegia oli kvantitatiivne kirjeldav uurimus. Andmeanalüüsimeetodina oli kasutatud kvantitatiivset kirjeldavat-võrdlevat sisuanalüüsi.

Magistritöös kasutati kvantitatiivset uurimisstrateegiat, kuna see võimaldas uurimusse kaasata suurt valimit (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara, 2005). Uurimistöö eesmärk oli uurida õpilaste hinnanguid õpetajate käitumisviiside kohta koolis toimuvate kiusamisolukordadesse sekkumisel ja ennetamisel.

Valim

Uuringus osales 386 õpilast. Neist poisse 184 (47,7%) ning tüdrukuid 202 (52,3%) ühest Tallinna üldhariduskooli 5.-9. klassist (tabel 1). Uuritavate õpilaste vanus jäi vahemikku 11-16. aastat.

Käesoleva töö valim oli sihipärane mugavusvalim (Õunapuu, 2014). Valimi moodustamisel lähtuti õpilaste vanusest. Mugavusvalimi kasuks otsustati, kuna see annab uurijale olulist teavet õpilaste ja õpetajate vahelistest suhetest uuringus osalevas koolis ja edasise töö planeerimiseks vajalikku tõenduspõhist materjali, millest lähtuvalt seada eesmärke ennetustööks kiusamisolukordade vähendamiseks ja tõhusaks lahendamiseks.

Tabel 1. Küsitluses osalenud õpilaste jaotus klassiti soolises lõikes

Klass	Tüdrukud	Poisid	Kokku
5	23	22	45
6	55	49	104
7	35	42	77
8	39	36	75
9	50	35	85
Kokku	202	184	386

Uurimistöö eesmärgist lähtuvalt võrreldi uurimuses poiste ja tüdrukute vahelisi erinevusi hinnangutes õpetajate käitumisviisidele õpilastevahelistes kiusamisolukordades.

Mõõtevahend

Magistritöös kasutati andmekogumismeetodina paber kandjal anonüümset ankeeti. Ankeedi koostamise aluseks on võetud Rigby ja Johnson'i küsimustik õpilastele (Rigby & Johnson, 2016), kus käsitletakse õpetajate käitumisviise õpilastevahelistes kiusamisolukordades. Küsimustik on eestindatud uurimistöö juhendaja poolt, kasutades tõlge-tagasitõlge meetodit, kaasates eksperte. Ankeet koosnes 72 küsimusest, millest 3 on avatud küsimused (lisa 1). Avatud küsimused lubasid uuritavatel vabalt vastata ning arutleda neile sobivalt esitatud küsimuse üle (Hirsijärvi et al., 2005).

Juhendaja poolt on ankeeti lisatud täiendavad küsimused. Ankeedile lisati küsimused 5 ja 9 (lisa 1). Küsimus 5 toob välja õpetaja poole pöördumise sageduse koolis toimuva kiusamiskäitumise korral. Küsimus 9 lisati, et välja selgitada, kui sageli teavad õpilaste arvates õpetajad õpilaste vahelisest kiusamisest.

Ankeedi alguses paluti uuritaval täita lahtrid taustandmete (vanus, klass, sugu) kohta. Ankeedis on küsimused jaotatud teemablokkidesse, millega uuriti järgmisi valdkondi:

1) Õpilaste tunded endale, õpetajate ja kaasõpilaste suhtes (küsimused 1, 11, 16):

Õpilaste tunded üksteise suhtes (küsimus 1).

Vastus illustratiivse näoilmena hinnanguskaalal (1- Suhtumine kaasõpilastesse on väga hea kuni 7 – Suhtumine kaasõpilastesse on väga halb).

Õpilaste tunded enda suhtes (küsimus 16).

Vastus illustratiivse näoilmena hinnanguskaalal (1- Minu suhtumine endasse on väga hea kuni 7- Minu suhtumine endasse on väga halb).

Õpetajate tunded õpilaste vastu õpilaste arvates (küsimus 11).

Vastus illustratiivse näoilmena hinnanguskaalal (1- Õpetajate suhtumine õpilastesse on väga hea kuni 7 – Õpetajate suhtumine õpilastesse on väga halb).

2) hinnangud õpilastevahelistele suhetele koolis (küsimus 2);

Vastus valikvastusena koodidega (1) Õpilased saavad omavahel hästi läbi; (2) Enamik õpilasi saab omavahel hästi läbi; (3) Umbes pooled õpilased saavad omavahel hästi läbi; (4) Enamik õpilasi ei saa omavahel hästi läbi; (5) Õpilased ei saa omavahel hästi läbi.

3) tajutud abiotsimine kiusamisolukorras (küsimus 3);

Vastus valikvastusena koodidega (1) Nad pöörduvad alati kellegi poole; (2) Nad pöörduvad tavaliselt kellegi poole; (3) Nad pöörduvad vahetevahel kellegi poole; (4) Nad ei pöördu kunagi kellegi poole.

4) abi otsimine õpetajalt kiusamise korral (küsimus 5);

Vastus valikvastusena koodidega (1) Nad pöörduvad alati õpetaja poole; (2) Nad pöörduvad tavaliselt õpetaja poole; (3) Nad pöörduvad vahetevahel õpetaja poole; (4) Nad ei pöördu kunagi õpetaja poole).

5) õpetaja poolse abi tõhusus kiusamise korral (küsimus 6);

Vastus valikvastusena koodidega (1) Kiusamine lõpeb alati; (2) Kiusamine tavaliselt lõpeb; (3) Kiusamine lõpeb umbes pooltel juhtudel; (4) Kiusamine tavaliselt ei lõpe; (5) Kiusamine ei lõpe kunagi; (6) Kiusamine muutub tavaliselt hullemaks; (7) Kiusamine muutub alati hullemaks.

6) õpetajate poolsed reaktsioonid kiusamise korral (küsimus 7);

Vastus valikvastusena koodidega (1) Kõik õpetajad tahavad midagi teha, et kiusamine lõpeks; (2) Enamik õpetajaid tahab teha midagi, et kiusamine lõpeks; (3) Umbes pooled õpetajatest tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks; (4) Enamik õpetajaid ei taha teha midagi, et kiusamine lõpeks; (5) Mitte keegi õpetajatest ei taha teha midagi, et kiusamine lõpeks.

7) tajutud õpetajapoolne järelevalve kiusamise korral (küsimus 8);

Vastus valikvastus koodidega (1) Üldse mitte; (2) Harva; (3) Mõnikord on; (4) Tavaliselt on; (5) Jah, on.

8) tajutud õpetajapoolne teadlikkus õpilaste vahelisest kiusamisest (küsimus 9);

Vastus valikvastus koodidega (1) Üldse mitte; (2) Teavad harva; (3) Mõnikord teavad; (4) Tavaliselt teavad; (5) Teavad alati.

9) õpetajate poolsete tegevuste sagedus ja tõhusus õpilastevaheliste kiusamise korral õpilaste arvates (küsimus 13);

Küsimuses 13 on 11 väidet, millele sai vastata ette antud valikvastusega koodidega: (1) Mitte kunagi; (2) Mõnikord; (3) Sageli.

Igale väitele andsid õpilased hinnangu, kas väites nimetatud õpetaja tegevus aitab kiusamist vältida. Vastus tuli märkida valikvastus koodidega (1) Ei aita üldse; (2) Aitab natukene; (3) Aitab küllaltki; (4) Aitab väga.

10) õpetajate poolne sekkumise sagedus õpilastepoolse kiusamise korral ja selle tõhusus õpilaste arvates (küsimus 14);

Küsimuses 14 on 18 väidet, kus väited kirjeldavad õpetajapoolseid käitumisviise õpilastevahelise kiusamise korral. Õpilased andsid hinnangu, kas nimetatud käitumisviisid on iseloomulikud selle kooli õpetajatele valikvastus koodidega (1) Mitte kunagi; (2) Mõnikord; (3) Sageli. Küsimuse teises pooles andsid õpilased hinnangu, mil määral väites nimetatud õpetaja käitumisviis aitab kiusamist vältida. Vastus tuli märkida valikvastusena koodidega (1) Ei aita üldse; (2) Aitab natukene; (3) Aitab küllaltki; (4) Aitab väga.

11) põhjused, miks õpetaja poole pöördumine abi otsimiseks kiusamise korral on kasulik õpilaste arvates (küsimus 10);

12) põhjused, miks õpilased ei pöördu õpetaja poole kiusamise korral abi otsimiseks õpilaste arvates (küsimus 12);

13) õpilaste nõuanded, kuidas toime tulla kiusamisega koolis (küsimus 15) (lisa 1).

Küsimusele 10, 12 ja 15 vastati vabakirjeldusega, mis võimaldas uuritavatel vabalt välja tuua oma seisukoha ning põhjendada oma arvamust või hinnangut.

Paberkanjal ankeeti eelistati põhjusel, et kõikidel õpilastel on võimalik võrdsetel alustel ankeedile vastata ning õpilased ei sõltuks arvuti kasutamise oskusest ja kiirusest.

Uurimisinstrumendi valiidsuse suurendamiseks viidi 2017. aasta aprillis läbi ankeetküsitlus 5 õpilasega, eesmärgil selgitada välja küsitluse võimalikud kitsaskohad ja saada kinnitust, kas küsimustik on uuritavatele arusaadav (Hirsijärvi et al., 2005). Uurija valis õpilased koolist, milles uuring toimus, kuid klassidest, mille õpilased uuringus ei osalenud. Prooviküsitluse käigus selgitati välja, millistes küsimustes on õpilasel vaja täpsemat ankeedi täitmise juhist või sõnastust. Selgus, et valikvastustega küsimuste juures soovisid õpilased valida mitu sobivat vastust, millest järeldasin, et oluline on eraldi lisaks ankeedi täitmise juhistele sõnaliselt rõhutada, et valikvastusega küsimustele on vaja leida üks ja kõige paremini sobiv variant.

Protseduur

Valimi koostamiseks suheldi eelnevalt valimis osaleva kooli juhtkonna ja osalevate klasside klassijuhatajatega, et selgitada töö eesmärki ja sisu. Klassijuhatajate kaudu edastati valimisse võetud õpilaste vanematele infokiri uuringu toimumise, uuringu sisu, anonüümsuse ja

vabatahtlikkuse kohta. Vanematele olid kättesaadavad nii uurija kui juhendaja kontaktandmed.

Ankeetküsitluse viis uurija isiklikult läbi kõikides klassides 2017. aasta maist juunini. Küsitluse läbiviimise paik oli koolimajas klassijuhataja tunniks klassile määratud klassiruum. Enne küsitluse täitmist uurija tutvustas ennast ja selgitas oma töö eesmärgi. Uurija kinnitas õpilastele ankeedi anonüümust ja selle vajalikkust. Õpilased said soovi korral küsimustiku täitmisest loobuda, selleks on valik taustandmetega seoses antud ankeedis. Suuliselt rõhutati täitmise täpsust ja kõikidele küsimustele vastamise olulisust. Enne küsimustiku täitmist said õpilased küsida täpsustavaid küsimusi.

Ankeetküsitluse jaoks oli planeeritud üks koolitund, mis oli ankeedi täitmiseks piisav aeg ja ei põhjustanud vastajatele ajalist survet.

Andmete analüüs

Andmeanalüüsi esimeseks etapiks oli paber kandjalt valikvastustega küsimustega kogutud andmed sisestada Microsoft Office 365 Exel tabelisse valikvastuse koodide alusel.

Võrdlusrühmad moodustati lähtuvalt õpilase soost. Koondtunnused arvutati Microsoft Office 365 Exel programmi abil, et leida aritmeetilised keskmised. Poiste ja tüdrukute tulemuste võrdlemiseks ja statistiliselt oluliste erinevuste kontrollimiseks kasutati sõltumatute valimite t -testi ja protsentide vaheliste erinevuste arvutamiseks χ^2 testi.

Tulemuste analüüsimiseks kasutati Microsoft Office 365 Exel programmi, mille abil leiti kategooriate ja alakategooriate esinemise protsendid. Poiste ja tüdrukute vahelise erinevuse arvutamiseks kasutati χ^2 testi.

Ankeedis oli kolm avatud küsimust, milles õpilased kirjutasid oma arvamuse vabas vormis. Avatud küsimuste andmeanalüüsina kasutati kvantitatiivset kontentanalüüsi. Uurija luges korduvalt avatud küsimustest saadud vastuseid, kodeeris need käsitsi ning jagas need põhi- ja alakategooriatesse. Kontentanalüüsi tulemiks on tekstis nimetatud tunnuste esinemissagedused (Kalmus, 2015).

Uurimistöo tulemuste objektiivsuse ning usaldusväarsuse tagamiseks kodeerisid autor ja ekspert algselt vastuseid eraldi. Järgnevalt vaadati tulemused üle ja määrati kokkulangevus, mis oli suur (98 %). Andmete tõlgendamisel ja kategoriseerimisel olid autor ja ekspert ühte meelt. Usaldusväarsuse tõstmiseks viidi läbi mitmekordne kodeerimine. Andmete kodeerimisel on rakendatud induktiivset ehk avatud kodeerimist. Nii kodeerimisel kui kategoriseerimisel lähtuti käesoleva töö jaoks läbi viidud uurimuse vastustest ning uurija ei

lähtunud kategoriseerimisel varasematest uurimustest ega teooriast. Uurimise käigus loodud kodeerimisdokumendid ja õpilaste ankeedid on säilitatud.

TULEMUSED

Hinnangud õpilastevahelistele suhetele koolis

Valimis olevas koolis andsid õpilased omavahelistele suhetele hinnangu vastates küsimusele, kuidas nende arvates õpilased omavahel koolis läbi saavad (küsimus 2). Vastused hinnanguskaalal (1- *õpilased saavad omavahel hästi läbi*, 5- *õpilased koolis ei saa omavahel hästi läbi*) näitavad, et suurem osa õpilasi (enam kui 76%) usuvad, et enamik või pooled õpilased nende koolis saavad omavahel hästi läbi (tabel 2). Protsentide vahelised erinevused χ^2 testi järgi ei andnud statistiliselt olulist erinevust poiste ja tüdrukute hinnangute vahel.

Tabel 2. Hinnangud õpilastevahelistele suhetele (%)

Kuidas koolis õpilased omavahel läbi saavad?	Tüdrukud (%)	Poisid (%)	χ^2	p väärtus	Kokku (%)
Õpilased koolis saavad omavahel hästi läbi.	8,91	14,13	2,89	0,09	11,4
Enamik õpilasi saab omavahel hästi läbi.	66,83	63,04	0,19	0,66	65,03
Umbes pooled õpilastest saavad omavahel hästi läbi.	24,26	19,02	1,24	0,27	21,76
Õpilased koolis ei saa omavahel hästi läbi.	1,49	2,72	0,78	0,38	2,07
Enamik õpilasi ei saa omavahel hästi läbi.	0	0	0	ns	0

Märkus: ns – pole oluline

Õpilaste tunded üksteise suhtes; õpetajate tunded õpilaste vastu ja õpilaste tunded endaga seoses

Selgitamaks välja, millised on õpilaste suhtumine kaasõpilastesse koolis, anti õpilastele ankeedis hinnanguskaalal (1- suhtumine on väga hea kuni 7 – suhtumine kaasõpilastesse on väga halb) illustratiivsed näoilmete valikud, mis on näha lisas 1. Poiste ja tüdrukute vastuste järgi on õpilaste suhtumine kaasõpilastesse hea. Poiste ja tüdrukute vastuste vahel statistiliselt oluline erinevus puudub (tabel 3). Uurimuse jaoks on oluline info, millistena õpilased tajuvad õpetajate tundeid õpilaste vastu. Ka siin oli õpilastele ankeedis antud tundeid kajastavad näoilmed illustratsioonina. Vastustest arvatatud aritmeetiline keskmine annab tüdrukute puhul tulemuse, kus tajutakse õpetajate suhtumist positiivsemana ($M=3,16$) kui poisid ($M = 3,43$). Siin ilmneb t -testi tulemustest lähtuvalt poiste ja tüdrukute vahel oluline statistiline erinevus ($t = 2,24$; $p < 0,01$), tulemused on esitatud tabelis 3.

Tajutud tunnetega seoses andsid õpilased hinnangu tunnetele endaga seoses. Õpilaste tunded endaga seoses keskmiselt olid pigem head ($M = 2,4$), kuid tüdrukute puhul oli tajutud suhtumine endasse kõrgemalt hinnatud ($M = 2,38$) kui poistel ($M = 2,72$). T -testiga võrreldud poiste ja tüdrukute keskmised tulemused andsid statistiliselt olulise erinevuse ($t=2,29$; $p<0,01$) (tabel 3).

Tabel 3. Õpilaste tunded üksteise suhtes, seoses endaga ning õpetajate tunded õpilaste vastu (keskmised hinnanguskaalal)

	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t -väärtus	p väärtus	Kokku (M)
1. Õpilaste tunded üksteise suhtes	2,7	2,79	1,05	0,15	2,74
2. Õpetajate tunded õpilaste vastu	3,16	3,43	2,24	0,01	3,29
3. Õpilaste tunded endaga seoses	2,38	2,72	2,29	0,01	2,54

Tajutud abi otsimine kiusamise korral

Õpilaste tajutud abi otsimine kellegi käest andis valikvastustena tulemuse, et suurem osa õpilasi (57 %) pöörduvad vaid vahetevahel kellegi poole. Tavaliselt pöörduvad kellegi poole kiusamisolukorras abi saamiseks 35% vastanud õpilastest ja mitte kunagi ei pöördu kellegi poole 7% küsitletud õpilastest, kusjuures statistiliselt olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute vastuse vahel nendes vastustes ei ilmnenud (tabel 4).

Tabel 4. Tajutud abi otsimine kiusamise korral (%)

Kas õpilased pöörduvad kellegi poole abi saamiseks kiusamise korral?	Tüdrukud (%)	Poisid (%)	χ^2	p väärtus	Kokku (%)
Nad pöörduvad alati kellegi poole.	0,99	3,8	3,62	0,06	2,33
Nad pöörduvad tavaliselt kellegi poole.	35,64	34,78	0,02	0,87	35,23
Nad pöörduvad vahetevahel kellegi poole.	59,9	52,72	0,82	0,36	56,46
Nad ei pöördu kunagi kellegi poole.	6,44	7,07	0,11	0,74	6,74

Isik, kellelt otsitakse abi kiusamise korral

Olukorras, kus koolis toimub kiusamine, on kõige olulisem, et õpilased pöörduksid kellegi poole. Sellele küsimusele vastates oli mitmeid rikutud ankeete, sest õpilased valisid mitu vastust, kuigi juhised nägigi ette ühe kõige tõenäolisema vastuse valimist. Umbes kolmandik õpilastest vastas, et nad pöörduvad kiusamisolukorras õpetaja poole (35%). Olulisuselt teine sihtrühm, kellelt abi otsitakse kiusamise korral on õpilaste vastuste järgi teine õpilane või teised õpilased (23%) ja üsna samaväärselt pöörduvad õpilased vastuste järgi lapsevanema või hooldaja poole (22%). Psühholoogi või sotsiaalpedagoogi poole pöörduks vaid 1,6% vastanutest ning siis poiste ja tüdrukute vahel statistiliselt olulist erinevust ei ole (tabel 5).

Olulist statistilist erinevust χ^2 - testiga mõõdetuna tüdrukute ja poiste vahel eelnimetatud küsimuste puhul ei ilmnenud. Tuleb märkida, et küsitluse läbiviimise ajal (mai-juuni 2017) ja eelnevalt õppeaasta jooksul, valimis olnud õpilaste koolis psühholoogi ega sotsiaalpedagoogi ei töötanud.

Kellegi poole ei pöörduks abi saamiseks kiusamisolukorras 4% vastanutest, kuid suurem osa (5%) nendest on poisse ja vähem tüdrukuid (ligikaudu 1%). Vastustest ilmses, et politsei poole pöördusid poisid (3%) sagedamini kui tüdrukud, kes sellist vastust üldse ei andnud. Eelnevalt nimetatud küsimuste vastustes poiste ja tüdrukute võrdluses tuleb välja statistiliselt oluline erinevus, mis on näha tabelis 5.

Tabel 5. Isik kellelt otsitakse abi kiusamise korral (%)

Kelle poole õpilased kiusamise korral teie koolis tavaliselt pöörduvad?	Tüdrukud (%) (N=181)	Poisid (%) (N=154)	χ^2	p väärtus	Kokku (%) (N=335)
Teise õpilase või teiste õpilaste poole.	27,23	18,48	2,94	0,09	23,06
Lapsevanema või hooldaja poole.	24,26	19,57	0,60	0,44	22,02
Õpetaja poole.	33,66	35,33	0,75	0,39	34,46
Psühholoogi või sotsiaalpedagoogi poole.	1,98	1,09	0,39	0,53	1,55
Politsei poole.	0	3,26	4,57	0,04	1,55
Ei pöördugi kellegi poole.	1,49	5,43	5,21	0,03	3,37
Kellegi poole väljastpoolt kooli.	0,99	0,54	0,19	0,66	0,78

Abi otsimine õpetajalt kiusamise korral

Tulemustest selgub, et kõige tõenäolisemalt otsivad õpilased kiusamisolukorras abi õpetajalt, kuid mitte alati. 59% õpilastest andis vastuse, et nad pöörduvad õpetaja poole vahetevahel. Sarnased vastused andsid nii poisid kui tüdrukud. Tavaliselt pöördub õpetaja poole 26% vastanutest. Õpetaja poole ei pöördu kunagi 10% vastanutest. Vastustest sellele küsimusele ei ilmne poiste ja tüdrukute vahel statistiliselt oluline erinevus (tabel 6).

Tabel 6. Abi otsimine õpetajalt kiusamise korral (%)

Kui koolis on tegemist kiusamisega, siis kui sageli pöörduvad õpilased abi saamiseks õpetaja poole?	Tüdrukud (%)	Poisid (%)	χ^2	p väärtus	Kokku (%)
Nad pöörduvad alati õpetaja poole.	2,48	4,89	1,61	0,20	3,63
Nad pöörduvad tavaliselt õpetaja poole.	27,23	25,54	0,14	0,71	26,42
Nad pöörduvad vahetevahel õpetaja poole.	59,41	59,24	0,00	0,98	59,33
Nad ei pöördu kunagi õpetaja poole.	9,9	9,24	0,05	0,83	9,59

Tajutud õpetajapoolse abi tõhusus õpilastevahelise kiusamise korral

Õpilaste hinnang õpetajapoolse abi tõhususele hinnanguskaalal (1- kiusamine lõpeb alati kuni 7- kiusamine muutub alati hullemaks) näitab selles uurimistöös valimis, et 5% õpilaste arvates lõpeb kiusamine alati õpetajale rääkides. Tavaliselt lõpeb kiusamine 32% vastanute arvates. Sellisel viisil tajuvad õpetaja poolse abi tõhusust samaväärselt nii tüdrukud kui poisid. 24% õpilasi vastab, et õpetajale rääkimise tagajärjena kiusamine tavaliselt ei lõpe. Nii tunnevad õpetajale kiusamisest rääkides enam poisid (25%) kui tüdrukuid (21%), kuid statistiliselt olulist erinevust ei ilmne. Tulemused, mis on esitatud tabelis 7, näitavad, et umbes 2% õpilaste jaoks ei lõppe kiusamine kunagi ja õpilasi, kelle jaoks muutub kiusamine õpetajale rääkimise tulemusel hullemaks on 6% või kiusamine muutub alati hullemaks 1% õpilaste arvates. (tabel 7). Eelnevalt välja toodud vastuste vahel statistiliselt oluline erinevus poiste ja tüdrukute vastustes ei ilmnenud. Statistiliselt oluline erinevus ilmnes poiste ja tüdrukute vastustes, kus nimetati, et kiusamine lõpeb umbes pooltel juhtudel. Õpetajale rääkimise tulemusel lõpeb kiusamine pooltel juhtudel 38% tüdrukute ja 26% poiste arvates (tabel 7).

Tabel 7. Õpetaja poolse abi tõhusus kiusamise korral (%)

Kui õpilased räägivad õpetajale kiusamisest, siis mis juhtub?	Tüdrukud (%)	Poisid (%)	χ^2	p väärtus	Kokku (%)
Kiusamine lõpeb alati.	4,46	5,43	0,28	0,60	4,92
Kiusamine tavaliselt lõpeb.	31,68	32,07	0,10	0,75	31,87
Kiusamine lõpeb umbes pooltel juhtudel.	37,62	25,54	5,51	0,02	31,87
Kiusamine tavaliselt ei lõpe.	21,29	25	1,12	0,29	23,6
Kiusamine ei lõpe kunagi.	1,49	1,63	0,03	0,87	1,55
Kiusamine muutub tavaliselt hullemaks.	5,45	6,52	0,29	0,59	5,96
Kiusamine muutub alati hullemaks.	0,5	2,17	2,24	0,13	1,3

Õpetajate poolsed reaktsioonid kiusamise korral

Õpilaste arvamus, kas õpetajad soovivad teha midagi, et kiusamine lõppeks valikvastustena andsid tulemuse, kus 46 % valimis olnud õpilastest tajub, et enamik õpetajad koolis tahavad teha midagi, et kiusamine lõppeks. 34% vastajatest tajub, et kõik õpetajad tahavad midagi teha, et kiusamine lõppeks. Arvamusel, et umbes pooled õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõppeks, on 16% vastajatest. Õpilastest 5% vastab, et enamik õpetajaid ei taha midagi teha, et kiusamine lõppeks. Statistiliselt olulisi erinevusi tüdrukute ja poiste vastustes ei ilmne (tabel 8).

Tabel 8. Õpetajate poolsed reaktsioonid kiusamise korral (%)

Kas õpetajad teie koolis tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks?	Tüdrukud (%)	Poisid (%)	χ^2	p väärtus	Kokku (%)
Kõik õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks.	31,19	36,96	1,86	0,17	33,94
Enamik õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks.	50,99	40,76	3,18	0,08	46,11
Umbes pooled õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks.	15,84	16,85	0,26	0,61	16,06
Enamik õpetajad ei taha teha midagi, et kiusamine lõpeks.	4,46	5,43	0,25	0,62	4,92
Mitte keegi õpetajatest ei taha teha midagi, et kiusamine lõpeks.	0	0	0	ns	0

Märkus: ns – pole oluline

Tajutud õpetajapoolne järelevalve kiusamise korral

Õpilaste hinnangul on õpetajatel mõnikord järelevalve koolis toimuva kiusamise üle (skaalal: 5 - Jah, on, 4 - Tavaliselt on, 3- Mõnikord on, 2 – Harva, 1- Üldse mitte).

Poiste ja tüdrukute vahel statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud (tabel 9).

Tabel 9. Tajutud õpetajapoolne järelevalve kiusamise korral (keskmised hinnanguskaalal)

Kas õpetajatel on järelevalve koolis toimuva kiusamise üle?	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t- väärtus	p väärtus	Kokku
	3,01	2,93	0,94	0,17	2,97

Tajutud õpetajapoolne teadlikkus õpilaste vahelisest kiusamisest

Õpilaste hinnangul, arvestades keskmist ($M = 2,77$), õpetajad teavad harva ja mõnikord õpilastevahelisest kiusamisest (skaala: 5- Teavad alati, 4 - Tavaliselt teavad, 3 - Mõnikord teavad, 2 - Teavad harva, 1 - Üldse mitte). Tüdrukute puhul on õpetajate teadlikkus kiusamisest suurem ($M = 2,88$) kui poiste puhul ($M = 2,65$). Tüdrukute ja poiste vahel ilmnes statistiliselt oluline erinevus, mis on välja toodud tabelis 10.

Tabel 10. Tajutud õpetajapoolne teadlikkus õpilaste vahelisest kiusamisest (keskmised hinnanguskaalal)

Kui tihti teavad õpetajad õpilaste vahelisest kiusamisest?	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t- väärtus	p väärtus	Kokku
	2,88	2,65	2,64	0,004	2,77

Õpetajate poolsete tegevuste sagedus õpilastevahelise kiusamise ennetamiseks

Õpilaste vastused ankeedis õpetajate poolsete tegevuste sagedusele kiusamise ennetamiseks hinnanguskaalal (1- mitte kunagi, 2- mõnikord, 3 – sageli) näitab, mil määral õpilased tajuvad

õpetajate erinevaid käitumisviise õpilastevahelise kiusamise ennetamiseks. Kõige sagedamini ($M=2,33$) vastasid õpilased, et õpetajad õpetavad õpilasetele seda, mida nad saavad teha kui näevad, et kedagi kiusatakse; õpetajad õpetavad õpilasi üksteist austama ($M=2,29$); õpetajad õpetavad õpilasi kaasama neid õpilasi, kes on teistest erinevad ($M=2,26$). Kõige madalama hinnangu ($M=1,51$) andsid vastajad küsimusele, mil määral õpetajad selgitavad, kuidas peaks teiste õpilastega suhtlemisel kasutama infotehnoloogiat, nagu SMS sõnumite saatmine või *online* suhtlemine. Vastuste järgi mõnikord ($M=1,96$) tajuvad õpilased õpetajate tegevust, kus nad õpetavad õpilastele, kuidas üksteist aidata, kui koolis on raske. Poiste ja tüdrukute vaheline erinevus hinnangutes tuli välja vaid väites, õpetajad õpetavad õpilasi üksteist austama, kus poisid ja tüdrukud tajuvad õpetate käitumist erinevalt. Tüdrukute arvates õpetavad õpetajad õpilasi üksteist austama sagedamini ($M = 2,35$) kui poiste arvates ($M = 2,22$). Erinevus t-testiga arvatuna ($t = 1,99$; $p < 0,02$) annab statistiliselt olulise erinevuse (tabel 11).

Õpetajate poolsete tegevuste tõhusus kiusamise ennetamise korral

Õpilaste vastused õpetajapoolse tegevuse tõhususele hinnanguskaalal (1- ei aita üldse kuni 4 - aitab väga) näitavad, kuivõrd õpilaste arvates nimetatud tegevused aitavad kiusamist ennetada. Tõhusaimaks ($M=2,47$) peavad õpilased, et õpetajad õpetavad õpilasetele, mida nad saavad teha kui näevad, et kedagi kiusatakse. Sama tõhusaks ($M=2,46$) tegevuseks kiusamise ennetamisel peavad õpilased, et õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas teine inimene võib tunda, kui temaga on juhtunud halvad asjad.

Kõige vähem tõhusaks ($M=1,63$) peavad õpilased õpetajate selgitusi, kuidas peaks teiste õpilastega suhtlemisel kasutama infotehnoloogiat, nagu SMS sõnumite saatmine või *online* suhtlemine. Samuti peeti suhteliselt vähetõhusamaks ($M=2,04$) seda, et õpetajad õpetavad õpilastele ohutut ja turvalist interneti kasutamist. Need kaks viimati nimetatut on õpilaste arvates kõige vähem tõhusad tegevused õpetajate poolt kiusamisolukordade ennetamisel. Statistiliselt olulisi erinevusi tüdrukute ja poiste vastuste vahel ei ilmnenud mitte üheski õpetaja tegevuse tõhususust hindavas väites (tabel 12).

Tabel 11. Õpetajate poolsete tegevuste sagedus õpilastevahelise kiusamise ennetamiseks (keskmised hinnanguskaalal)

	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t- väärnus	p väärnus	Kokku (M)
a) Õpetajad õpetavad õpilasi üksteist austama.	2,35	2,22	1,99	0,02	2,29
b) Õpetajad õpetavad õpilasi kaasama neid õpilasi, kes on teistest erinevad.	2,29	2,22	1,02	0,15	2,26
c) Õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas üksteist aidata, kui koolis on raske.	1,95	1,97	0,2	0,4	1,96
d) Õpetajad selgitavad, kuidas peaks teiste õpilastega suhtlemisel kasutama infotehnoloogiat, nagu SMS sõnumite saatmine või <i>online</i> suhtlemine.	1,53	1,49	0,71	0,24	1,51
e) Õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas koos probleeme lahendada.	2,16	2,24	1,23	0,11	2,2
f) Õpetajad õpetavad õpilastele ohutut ja turvalist interneti kasutamist.	2,07	1,97	1,56	0,06	2,02
g) Õpetajad õpetavad õpilastele seda, kuidas teine inimene võib tunda, kui temaga on juhtunud halvad asjad.	2,21	2,21	0,1	0,48	2,21
h) Õpetajad õpetavad õpilastele seda, mida nad saavad teha kui näevad, et kedagi kiusatakse.	2,34	2,32	0,27	0,4	2,33
i) Õpetajad arutavad koos õpilastega grupis läbi küsimused ja probleemid, mis koolis tekivad.	2,06	2,02	0,66	0,26	2,04
j) Õpetajad pakuvad välja viise, kuidas õpilastevahelised vaidlused lahendada rahumeelselt.	2,18	2,2	0,4	0,34	2,19
k) Õpetajad annavad õpilastele nõu, kuidas käituda, kui keegi õpilastest kiusab.	2,14	2,18	0,7	0,25	2,16

Õpetajate poolne sekkumise sagedus õpilaste vahelise kiusamise korral

Õpilaste vastused ankeedis õpetajate poolse sekkumise sageduse kohta skaalal (1-mitte kunagi, 2-mõnikord, 3-sageli) andsid tulemuse, kus õpilased peavad õpetaja kõige sagedasemaks käitumiseks (M=2,84) soovitus kiusaja ja ohvri vanematel omavahel kontakti võtta, et asjad paraneksid. Sekkumise sageduselt järgmised on käitumised, kus õpetajad käsivad kiusajal kiusamine lõpetada (M=2,65) ja kiusajal ohvri käest vabandust paluda (M=2,56). Kõige sagedasemaks nimetatud õpetajate sekkumistes ei tulnud välja poiste ja tüdrukute vahel statistiliselt olulisi erinevusi (tabel 13).

Tabel 12. Õpetajate poolsete tegevuste tõhusus kiusamise ennetamise korral (keskmised hinnanguskaalal)

	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t- väär- tus	p väär- tus	Kokku (M)
a) Õpetajad õpetavad õpilasi üksteist austama.	2,31	2,24	1,01	0,16	2,28
b) Õpetajad õpetavad õpilasi kaasama neid õpilasi, kes on teistest erinevad.	2,21	2,14	0,84	0,2	2,18
c) Õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas üksteist aidata, kui koolis on raske.	2,18	2,14	0,43	0,33	2,16
d) Õpetajad selgitavad, kuidas peaks teiste õpilastega suhtlemisel kasutama infotehnoloogiat, nagu SMS sõnumite saatmine või <i>online</i> suhtlemine.	1,62	1,63	0,13	0,45	1,63
e) Õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas koos probleeme lahendada.	2,31	2,38	0,83	0,3	2,34
f) Õpetajad õpetavad õpilastele ohutut ja turvalist interneti kasutamist.	2,06	2,02	0,48	0,32	2,04
g) Õpetajad õpetavad õpilastele seda, kuidas teine inimene võib tunda, kui temaga on juhtunud halvad asjad.	2,51	2,42	0,93	0,18	2,46
h) Õpetajad õpetavad õpilastele seda, mida nad saavad teha kui näevad, et kedagi kiusatakse.	2,48	2,46	0,18	0,43	2,47
i) Õpetajad arutavad koos õpilastega grupis läbi küsimused ja probleemid, mis koolis tekivad.	2,24	2,22	0,26	0,4	2,23
j) Õpetajad pakuvad välja viise, kuidas õpilastevahelised vaidlused lahendada rahumeelselt.	2,32	2,4	0,9	0,19	2,36
k) õpetajad annavad õpilastele nõu, kuidas käituda, kui keegi õpilastest kiusab.	2,35	2,41	0,7	0,24	2,38

Ankeedi vastustest järeldub, et kõige väiksema sagedusega õpetajate poolne sekkumine õpilastepoolse kiusamise korral on kiusaja koolist välja viskamine ($M=1,25$) ja õpetajate poolt juhtunust politseile teatamine ($M= 1,27$). Mõlema eelnimetatud õpetajate poolse sekkumise puhul tuli välja statistiliselt oluline erinevus, sest poisid nimetasid õpetaja sellist käitumist sagedamini. Statistiliselt oluline erinevus ilmnis veel vastustest, kus sekkumiseks õpetaja karistab kiusajat (t -väär- $tus = 2,1$; $p<0,02$) ning õpetajad keelavad kiusajat ja ei luba teha tal asju, mis talle meeldivad (t -väär- $tus = 1,7$; $p<0,04$). Ka neid käitumisi nimetasid ankeedis poisid sagedasemaks kui tüdrukud (tabel 13).

Tabel 13. Õpetajate poolse sekkumise sagedus õpilastepoolse kiusamise korral (keskmised hinnanguskaalal)

	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t- väärtus	p väärtus	Kokku (M)
a) Õpetajad annavad kiusajale ja ohvrile nõu, kuidas kiusamine lõpetada.	2	1,96	0,3	0,4	1,97
b) Õpetajad räägivad ohvri vanematega sellest, mis on juhtunud.	2,3	2,28	0,5	0,3	2,3
c) Õpetajad räägivad kiusaja vaenematega sellest, mis on juhtunud.	2,4	2,39	0,8	0,2	2,41
d) Õpetajad soovivad kiusaja ja ohvri vanematel omavahel kontakti võtta, et asjad paraneksid.	2,83	2,86	0,32	0,37	2,84
e) Õpetajad arutavad kiusamisjuhtumit nii ohvri kui ka kiusajaga, et asjad paraneksid.	2,48	2,39	1,38	0,08	2,44
f) Õpetajad kaasavad kiusamisjuhtumi lahendamisse teised õpilased, kes kiusamist pealt nägid.	2,27	2,29	0,25	0,4	2,28
g) Õpetajad käsivad kiusajal kiusamine lõpetada.	2,62	2,68	1	0,15	2,65
h) Õpetajad hoiatavad kiusajat teo negatiivsetest tagajärgedest, kui ta ei lõpeta kiusamist.	2,36	2,43	1	0,15	2,39
i) Õpetajad paluvad kiusajal ohvri käest vabandust paluda.	2,54	2,58	0,7	0,24	2,56
j) Õpetajad räägivad kogu klassiga sellest, kuidas tekkinud olukorda parandada.	2,09	2,13	0,5	0,3	2,11
k) Õpetajad karistavad kiusajat.	1,93	2,08	2,1	0,02	2
l) Õpetajad keelavad kiusajat ja ei luba teha tal asju, mis talle meeldivad.	1,61	1,74	1,7	0,04	1,67
m) Õpetajad jätavad kiusaja karistuseks peale tunde.	1,45	1,52	1,09	0,14	1,48
n) Õpetajad eemaldavad kiusaja muneks ajaks koolist.	1,28	1,31	0,68	0,25	1,29
o) Kiusaja visatakse koolist välja.	1,19	1,31	2,57	0,01	1,25
p) Õpetajad teatavad juhtunust politseile.	1,22	1,32	2,1	0,02	1,27
r) Õpetajad teatavad sotsiaalpedagoogile või psühholoogile.	1,7	1,65	0,82	0,21	1,68
s) Õpetajad jälgivad juhtunut mõned nädalad, et näha, kas asjad paranevad.	2,06	1,97	1,28	0,1	2,02

Õpetajate poolse sekkumise tõhusus õpilastevahelise kiusamise korral

Ankeedist saadud vastused hinnanguskaalal (1-ei aita üldse, 2-aitab natuke, 3- aitab küllaltki, 4-aitab väga) näitavad, et tõhusaks sekkumiseks õpetajate poolt peavad õpilased seda, et õpetajad arutavad kiusamisjuhtumit nii ohvri kui ka kiusajaga, et asjad paraneksid (M=2,62) seoses kiusamise vältimisega. Tulemustest selgub, et üsna võrdselt aitab õpilaste vahelise

kiusamise korral, kui õpetajad räägivad kiusaja vanematega sellest, mis on juhtunud ($M=2,5$) või õpetajad räägivad ohvri vanematega sellest, mis on juhtunud ($M=2,41$). Viimast viisi kiusamist ennetada peavad poisid enam tõhusaks kui tüdrukud, mille puhul ilmnes statistiliselt oluline erinevus. Vastustest ilmneb, et vähe tõhus tegevus õpetaja poolt õpilastevahelise kiusamise olukorras on, kui õpetajad jätavad kiusaja karistuseks peale tunde ($M=1,52$), õpetajad keelavad kiusajat ja ei luba teha tal asju, mis talle meeldivad ($M=1,66$) või õpetajad eemaldavad kiusaja mõneks ajaks koolist ($M=1,65$). Nimetatutest viimase puhul on statistiliselt oluline erinevus tüdrukute ja poiste vastuste vahel, kus poisid peavad koolist mõneks ajaks eemaldamist õpilastevahelise kiusamise korral tõhusamaks sekkumiseks kui tüdrukud nagu on näha tabelis 14. Statistiliselt oluline erinevus poiste ja tüdrukute vahel t -testiga arvatuna ilmnes veel järgnevates väidetes: Õpetajad soovivad kiusaja ja ohvri vanematel omavahel kontakti võtta, et asjad paraneksid; Õpetajad karistavad kiusajat; Kiusaja visatakse koolist välja; Õpetajad teatavad juhtunust politseile. Kõigis eelnevalt nimetatud väidetes õpetajate poolsete sekkumistena pidasid poisid nimetatud ennetustegevust tõhusamateks kui tüdrukud (tabel 14).

Põhjused, miks õpetaja poole pöördumine on kasulik

Õpilaste vastused ankeedis küsimusele, milles sooviti teada saada põhjuseid, miks on õpetaja poole kasulik pöörduda kiusamise korral, andsid vabalt vastatud lausungite vormis vastuste kogumiku. Kategooriad koos näidetega (lisa 2), milles esinenud mainingutest moodustati kategooriad ja alakategooriad. Õpilaste vastused põhjuste kohta, miks on kasulik kiusamise korral õpetaja poole pöörduda kogunes 543 mainingut, millest 319 nimetasid tüdrukud ja 224 poisid. Moodustus 6 kategooriat ja 17 alakategooriat. Kategooriate esinemissagedus on välja toodud tüdrukute ja poiste lõikes. Mida suurem oli mainingu esinemissagedus, seda enam oluliseks pidasid õpilased põhjust õpetaja poole pöörduda koolis toimuva kiusamise korral. All on välja toodud tulemuste osas mainingute protsentuaalne jaotus, mis on arvatud lähtuvalt mainingute kogusummast ning eraldi poiste ja tüdrukute lõikes (tabel 15).

Kategooria alla *õpetaja on pädev ja aitab kiusamisjuhtu lahendada* andis 45% (248 mainingut), mis näitab, et õpilaste arvates tasub õpetajale kiusamisest rääkida, sest õpetaja on pädev ja aitab kiusamisjuhtu lahendada. Kategooria, *õpetaja on pädev ja aitab kiusamisjuhtu lahendada*, sisaldab kahte alakategooriat: *õpetaja on pädev kiusamisjuhtu lahendama ja õpetaja aitab kiusamisjuhtu lahendada*. Alakategooria *õpetaja on pädev kiusamisjuhte lahendama* on 29% (163 mainingut), mis sisaldab vastuseid, milles kirjeldatakse õpetaja pädevust olukorda lahendada, õpetaja erapooletust ja mõistmist, positiivset eeskuju ja õpilaste

tundmist. Alakategooria *õpetaja aitab kiusamisjuhtu lahendada* andis 543 mainingust 16% (85 mainingut), kus nimetatakse, et õpetaja poole pöördumine on kasulik ning õpetaja aitab või annab nõu. Selles kategoorias ja alakategooriates ei olnud poiste ja tüdrukute lausungite sageduses statistiliselt olulisi erinevusi.

Tabel 14. Õpetajate poolse sekkumise tõhusus õpilastevahelise kiusamise korral (keskmised hinnanguskaalal)

	Tüdrukud (M)	Poisid (M)	t- väärtaus	p väärtaus	Kokku (M)
a) Õpetajad annavad kiusajale ja ohvrile nõu, kuidas kiusamine lõpetada.	2,12	2,23	1,26	0,1	2,17
b) Õpetajad räägivad ohvri vanematega sellest, mis on juhtunud	2,33	2,5	1,75	0,04	2,41
c) Õpetajad räägivad kiusaja vaenematega sellest, mis on juhtunud.	2,46	2,55	1,04	0,15	2,5
d) Õpetajad soovivad kiusaja ja ohvri vanematel omavahel kontakti võtta, et asjad paraneksid.	1,94	2,35	4,17	0,000	2,13
e) Õpetajad arutavad kiusamisjuhtumit nii ohvri kui ka kiusajaga, et asjad paraneksid.	2,64	2,59	0,52	0,3	2,62
f) Õpetajad kaasavad kiusamisjuhtumi lahendamisse teised õpilased, kes kiusamist pealt nägid.	2,22	2,33	1,3	0,1	2,27
g) Õpetajad käsivad kiusajal kiusamine lõpetada.	1,93	2,02	1,1	0,14	1,97
h) Õpetajad hoiatavad kiusajat teo negatiivsetest tagajärgedest, kui ta ei lõpeta kiusamist.	2,24	2,3	0,7	0,25	2,27
i) Õpetajad paluvad kiusajal ohvri käest vabandust paluda.	1,95	1,91	0,43	0,33	1,93
j) Õpetajad räägivad kogu klassiga sellest, kuidas tekkinud olukorda parandada.	2,13	2,15	0,3	0,4	2,14
k) Õpetajad karistavad kiusajat.	2	2,15	1,6	0,05	2,07
l) Õpetajad keelavad kiusajat ja ei luba teha tal asju, mis talle meeldivad.	1,61	1,72	1,3	0,1	1,66
m) Õpetajad jätavad kiusaja karistuseks peale tunde.	1,46	1,58	1,48	0,07	1,52
n) Õpetajad eemaldavad kiusaja mõneks ajaks koolist.	1,55	1,77	2,31	0,01	1,65
o) Kiusaja visatakse koolist välja.	1,67	2,06	3,19	0,000	1,85
p) Õpetajad teatavad juhtunust politseile.	1,6	1,93	3,15	0,000	1,76
r) Õpetajad teatavad sotsiaalpedagoogile või psühholoogile.	2,03	1,99	0,47	0,32	2,01
s) Õpetajad jälgivad juhtunut mõned nädalad, et näha, kas asjad paranevad.	2,16	2,07	1,05	0,15	2,12

Tabel 15. Põhjused, miks õpetaja poole pöördumine on kasulik kiusamise korral kategooriate esinemissagedus

Kategooria	Tüdrukud (%)	Poisid (%)	χ^2	Kokku (%)
Õpetaja on pädev ja aitab kiusamisjuhtu lahendada	47	44	ns	45
Õpetaja teadlikkus kiusamisest ja tõhus sekkumine	16	20	ns	18
Õpetaja tegeleb kiusamise osapooltega: kiusaja ja ohvriga	20	19	ns	20
Õpetaja sekkub klassi kaasates	4	3	ns	3
Õpetaja kaasab teisi täiskasvanuid	9	8	ns	9
Õpetaja ei oska kiusamisjuhtu lahendada	4	6	ns	5

Märkus: ns – pole oluline

Kategooria *õpetaja teadlikkus kiusamisest ja tõhus sekkumine* andis 18% 543 mainingust. Alakategooria *õpetaja on teadlik kiusamisjuhtudest* on 4% vastustest (22 mainingut), kus nimetatakse, et õpetajal on olukorrast ülevaade ja järelevalve. Alakategooria *õpetaja sekkub tõhusalt kiusamise korral* andis kokku 14% (73 mainingut) kõikidest küsimusega seotud kodeerimisühikutest. Sellesse alakategooriasse koguti vastused, milles nimetati, et õpetaja sekkumisel kiusamine lõppeb või väheneb, õpetaja lõpetab oma sekkumisega kiusamise või sekkudes õpetaja lahendab olukorra. Tüdrukute ja poiste vastuste sageduste vahel ei olnud selles kategoorias ega alakategooriates statistiliselt olulist erinevust.

Kategooria *õpetaja tegeleb kiusamise osapooltega: kiusaja ja ohvriga* vastuseid 20% (108 mainingut) 543 kodeerimisühikust. Nimetatud kategooria alla moodustusid alakategooriad: *õpetaja distsiplineerib ja karistab kiusajat; õpetaja kaitseb ohvrit; õpetaja räägib kiusajaga; õpetaja räägib ohvriga ning õpetaja räägib kiusaja ja ohvriga*. Kõige enam 9% vastuseid (48 mainingut) näitab, et nii poiste kui tüdrukute arvates õpetaja distsiplineerib kiusajat. Statistiliselt olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute vahel ei esinenud.

Kategooria *õpetaja sekkub klassi kaasates* 3% 543 kodeerimisühikust ja alakategooriad: *õpetaja avalikustab kiusamise juhu klassi ees* 0% (2 mainingut) ja *arutab kiusamise juhtu kogu klassiga* 3% (17 mainingut), ei toonud välja tüdrukute ja poiste vastuste vahelisi statistiliselt olulisi erinevusi.

Kategooria *õpetaja kaasab teisi täiskasvanuid* andis 9% kõikidest küsimusega seotud kodeerimisühikutest (47 mainingut). Alakategooriad: *õpetaja kaasab teisi õpetajaid* 1% (4 mainingut), *õpetaja kaasab lapsevanemaid* 7% (40 mainingut), *õpetaja kaasab teisi spetsialiste* 1% (3 mainingut) poiste ja tüdrukute võrdluses statistiliselt olulisi erinevusi ei andnud.

Tabel 16. Põhjused, miks õpetaja poole pöördumine on kasulik kiusamise korral

Kategooria	Alakategooria	T (%)	P (%)	χ^2	K (%)
I Õpetaja on pädev ja aitab kiusamisjuhtu lahendada		46	44	ns	45
	Õpetaja on pädev kiusamisjuhte lahendama	30	29	ns	29
	Õpetaja aitab kiusamisjuhtu lahendada	16	15	ns	16
II õpetaja teadlikkus kiusamisest ja tõhus sekkumine		16	20	ns	18
	Õpetaja on teadlik kiusamisjuhtudest	4	4	ns	4
	Õpetaja sekkub tõhusalt kiusamise korral	12	16	ns	14
III õpetaja tegeleb kiusamise osapooltega: kiusaja ja ohvriga		20	19	ns	20
	Õpetaja distsiplineerib ja karistab kiusajat	9	8	ns	9
	Õpetaja kaitseb ohvrit	1	0	ns	1
	Õpetaja räägib kiusajaga	8	8	ns	8
	Õpetaja räägib ohvriga	0	1	ns	0
	Õpetaja räägib kiusaja ja ohvriga	2	2	ns	2
IV õpetaja sekkub klassi kaasates		4	3	ns	3
	Õpetaja avalikustab kiusamise juhu (klassi ees)	1		ns	0
	Õpetaja arutab kiusamise juhtu kogu klassiga, leides koos lahendusi	3	3	ns	3
V Õpetaja kaasab teisi täiskasvanuid		9	8	ns	9
	Õpetaja kaasab teisi õpetajaid	1	0	ns	1
	Õpetaja kaasab lapsevanemaid	7	8	ns	7
	Õpetaja kaasab teisi spetsialiste	1	0	ns	1
VI õpetaja ei oska kiusamisjuhtu lahendada		4	6	ns	5
	Õpetaja ei oska kiusamist lahendada	1	3	ns	2
	Õpetaja poole pöördumine/ kiusamisest rääkimine ei ole kasulik	2	3	ns	2
	Õpetaja poole pöördumine muudab kiusamise hullemaks	1	1	ns	1

Märkus: T – tüdrukud; P – poisid; K – kokku; ns – pole oluline

Kategooria *õpetaja ei oska kiusamisjuhtu lahendada* 5% (26 mainingut) ja alakategooriad: *õpetaja ei oska kiusamist lahendada* 2% (10 mainingut), *õpetajale kiusamisest rääkimine ei ole kasulik* 2% (11 mainingut) ja *õpetaja poole pöördumine muudab kiusamise hullemaks* 1% (5 mainingut) 543-st kodeerimisühikust.

Selle küsimuses poiste ja tüdrukute vastuste protsentide võrdlemisel χ^2 testiga ei ilmnenud statistiliselt olulisi erinevusi (tabel 16).

Põhjused, miks õpilased ei pöördu abi saamiseks õpetaja poole

Avatud küsimusega ankeedis, *mida sina arvad, miks õpilased ei pöördu kiusamise korral õpetaja poole abi saamiseks*, selgitati välja põhjused, miks kiusamise korral ei pöörduta õpetaja poole, andis vabalt vastatud mainingute vormis vastuste kogumiku. Kategooriad milles esinenud mainingutest moodustati kategooriad ja alakategooriad on koos näidetega lisas (lisa 2). Õpilaste vastused põhjuste kohta, miks ei pöörduta kiusamise korral õpetaja poole, kogunes 521 mainingut, millest 302 nimetasid tüdrukud ja 219 poisid. Moodustus 4 kategooriat ja 9 alakategooriat. Mida suurem oli mainingu esinemissagedus, seda enam kordi nimetati põhjust õpetaja poole mitte pöörduda koolis toimuva kiusamise korral. Tabelis 17 on välja toodud tulemuste protsentuaalne jaotus, mis on arvutatud lähtuvalt mainingute kogusummast ning eraldi poiste ja tüdrukute lõikes.

Tabel 17. Põhjused, miks õpetaja poole ei pöörduta kiusamise korral kategooriate esinemissagedus

Kategooria	T (%)	P (%)	χ^2	K (%)
Õpilased kardavad õpetajale rääkida	7	12	ns	9
Põhjused, miks õpetajale ei räägita	71	61	9,91*	67
Õpetaja poole pöördumine ei aita ja õpetaja ei ole pädev	18	21	ns	19
Teiste poole pöördumine	4	6	ns	5

Märkus: T – tüdrukud; P – poisid; K – kokku; ns – pole oluline; * - $p < 0,05$

Vastustest 9% (48 mainingut) saadi kategoorias *õpilased kardavad õpetajale rääkida*. Õpilased ei nimetanud hirmu tundmise põhjust.

Kategoorias *põhjused, miks õpetajale ei räägita*, esines kõige enam maininguid, mis andsid 67% (348 mainingut) 521 kodeerimisühikust. Tüdrukutelt saadi selles kategoorias 215 mainingut, mis annab 71% tüdrukute kõikidest mainingutest. Poistelt saadi 133 mainingut, mis annab 61% kõikidest poiste mainingutest. Poiste ja tüdrukute vastuste esinemise sageduse vahel ilmnas statistiliselt oluline erinevus χ^2 testiga mõõdetuna. Moodustus 3 alakategooriat:

õpetajaga seotud põhjused, kiusamisega seotud põhjused ja kiusamise osapooltega seotud põhjused. Vastused alakategoorias *õpetajaga seotud põhjustena* moodustasid 22% (116 mainingut), mille sisulise kirjelduse moodustasid põhjused nagu õpetajat kardetakse ja on piinlik; õpetaja ei mõista ja õpetajat ei usaldata; õpetaja ükskõiksus; õpetaja süüdistab. Ilmnes tüdrukute 28% (83 mainingut) ja poiste 15% (33 mainingut) vastuste vahel statistiliselt oluline erinevus ($\chi^2=13,04^{**}$), kus tüdrukud on oluliselt enamatel kordadel nimetanud kiusamisest mitterääkimise põhjusena just õpetajaga seonduvat (tabel 18).

Alakategoorias *kiusamisega seotud põhjused* 33% vastustest (172 mainingut) olid seotud kartusega, et kiusamine sageneb või muutub hullemaks ja hirm kiusamisjuhtude avalikuks tulemise pärast. Alakategoorias *kiusamise osapooltega seotud põhjused* 12% (60 mainingut) nimetati, et õpilased kardavad kiusajat või kardavad ise ohvriks saada. Kahes viimati nimetatud alakategoorias tüdrukute ja poiste vastuste sageduses statistilisi erinevusi ei ilmnenu (tabel 18).

Tabel 18. Põhjused, miks õpetaja poole ei pöörduta kiusamise korral

Kategooria	Alakategooria	T (%)	P (%)	χ^2	K (%)
I õpilased kardavad õpetajale rääkida		7	12	ns	9
	Õpilased kardavad õpetajale rääkida	7	12	ns	9
II põhjused, miks õpetajale ei räägita		71	61	9,91*	67
	Õpetajaga seotud	28	15	13,04**	22
	Kiusamisega seotud	32	34	ns	33
	Kiusamise osapooltega seotud	11	12	ns	12
III õpetaja poole pöördumine ei aita ja õpetaja ei ole pädev		18	21	ns	19
	Õpetaja poole pöördumine ei aita	10	11	ns	10
	Õpetaja pole pädev kiusamist lahendama	6	7	ns	6
	Õpetaja ei tee midagi	2	3	ns	3
IV teiste poole pöördumine		4	6	ns	5
	Eakaaslased	3	5	ns	4
	Pereliikmed	1	1	ns	1

Märkus: T – tüdrukud; P – poisid; K – kokku; ns – pole oluline; * - $p<0,05$; ** - $p<0,01$

Kategoorias *õpetaja poole pöördumine ei aita ja õpetaja ei ole pädev* vastuseid 19% (99 maningut) moodustasid alakategooriad: *õpetaja poole pöördumine ei aita* 10% (54

mainingut), *õpetaja ei ole pädev kiusamist lahendama* 6% (31 mainingut) ja *õpetaja ei tee midagi* 3% (14 mainingut) kõikidest vastustest.

Vastuseid kategoorias *teiste poole pöördumine* 5% (26 mainingut) moodustasid alakategooriad *eakaaslaste poole pöördumine* 4% (22 mainingut) ja *pereliikmete poole pöördumine* 1% (4 mainingut). Kaks viimast kategooriat ja nende alakategooriates ei ilmnenu statistiliselt olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute mainingute esinemissageduste vahel (tabel 18).

Õpilaste nõuanded toimetulekuks koolis toimuva kiusamisega

Avatud küsimus ankeedis, *kui Sinu käest küsitakse nõu, et kuidas toime tulla koolis toimuva kiusamisega, siis millist nõu Sina annaksid*, millega selgitati välja õpilaste nägemusel tõhusa sekkumise võimalused. Vabalt vastatud mainingute vormis moodustus vastuste kogumik, mille kategooriad koos näidetega on lisas (lisa 2), milles esinenud mainingutest moodustati kategooriad ja alakategooriad. Õpilaste antud nõuannetest, kuidas toime tulla koolis toimuva kiusamisega kogunes 622 kodeerimisühikut, millest moodustus 6 kategooriat ja 17 alakategooriat. Kategooriate esinemissagedus on välja toodud tüdrukute ja poiste lõikes tabelis 19. Mida suurem oli mainingu esinemissagedus, seda enam kordi nimetati nõuannet toimetulekus koolis toimuva kiusamise korral. Tabelis 19 on välja toodud tulemuste protsentuaalne jaotus, mis on arvatud lähtuvalt mainingute kogusummast ning eraldi poiste ja tüdrukute lõikes.

Tabel 19. Õpilaste nõuanded toimetulekuks koolis toimuva kiusamisega kategooriate esinemissagedus

Kategooria	T (%)	P (%)	χ^2	K (%)
Täiskasvanu poole pöördumine	48	46	ns	47
Sõprade ja eakaaslaste poole pöördumine	3	0	ns	2
Sekkumine: kiusaja ja ohver	15	14	ns	15
Ise kiusamise korral sekkumine	21	22	ns	21
Kiusamise ennetus	10	19	ns	10
Isoleerimine	3	8	10,30*	5

Märkus: T – tüdrukud; P – poisid; K – kokku; ns – pole oluline; * - $p < 0,05$

Kõige enam andsid õpilased nõu pöörduda täiskasvanu poole. 622 mainingust 295 andis 47% vastustest kategooriasse *täiskasvanu poole pöördumine*. Moodustasid alakategooriad täiskasvanud koolis ja teised täiskasvanud. Alakategooriad *täiskasvanu koolis*

on sellest 23% (142 mainingut) ja hõlmab sisulisi ütlusi nagu õpetaja poole pöördumine, juhtkonna poole pöördumine ja spetsialistide poole pöördumine. Alakategooria *teised täiskasvanud* andis 24% (153 mainingut), mille alla koondusid nõuanded nagu täiskasvanute poole pöördumine ja üldiselt kellegi poole pöördumine ning lapsevanemate poole pöördumine.

Kategooria sõprade ja eakaaslaste poole pöördumine andis 2% (10 mainingut) ja soolist erinevust ei ilmnenu.

Kategooriasse sekkumine: *kiusaja ja ohver* kogunes 622 kodeerimisühikust 15% (92 mainingut) ja moodustusid alakategooriad: *kiusajaga rääkimine ja põhjuse leidmine* 7% (42 mainingut), *kiusaja ja ohvriga rääkimine* 2% (14 mainingut), *kiusaja ja ohver omavahel lahendavad* 3% (18 mainingut) ning *kiusaja ja ohvri vanematega rääkimine* 3% (18 mainingut). Ainult alakategoorias *kiusaja ja ohvriga rääkimine* ilmnes poiste ja tüdrukute vastuste protsente χ^2 -testiga võrreldes statistiliselt oluline erinevus, kus tüdrukud andsid enamatel kordadel nõu rääkida kiusaja ja ohvriga.

Kategooria *ise kiusamise korral sekkumine* andis 21% vastustest moodustus 133 mainingust 622-st ning moodustusid alakategooriad: *kiusamise/kiusaja ignoreerimine ja prosotsiaalsete kaaslastega suhtlemine* 15% vastustest (93 mainingut), *kiusajale vastu hakkamine ja enese eest seismine* 4% (23 mainingut), *ise vahele astumine kiusamise korral* 1% (9 mainingut) ja *ohvri toetamine* 1% (8 mainingut) kõikidest selle küsimuse all nimetatud mainingutest. Poiste ja tüdrukute vastuste vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu.

Kategooria *kiusamise ennetus* andis 622 kodeerimisühikst 10% (62 mainingut) ja moodustus 5 alakategooriat. Alakategooriad: *hoiak: kiusamine ei ole aktsepteeritav* 3% (18 mainingut), *hoiak: erinevuste aktsepteerimine* 2% (11 mainingut), *tõhusate sotsiaalsete oskuste õpetamine: teise vaatenurga mõistmine ja empaatia* 1% (8 mainingut), *ohvri enesekindluse tõstmine* 2% (15 mainingut) ja *õpetaja poolne järelevalve* 2% (10 mainingustest). Poiste ja tüdrukute vastuste vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu.

Kategooria *isoleerimine* andis 622 kodeerimisühikust 5% vastustest (30 mainingut), kus tüdrukud andsid nõu kiusaja isoleerimiseks 3% (9 mainingut) kõikidest mainingutest ja poisid 8% (21 mainingut). Võrreldes vastuseid χ^2 -testiga ilmnes statistiliselt oluline erinevus, mis on näha tabelis 20. Alakategooriad: *kiusaja eemaldamine koolist/ klassis ja karistamine* andis samuti sooliselt võrreldes statistiliselt olulise erinevuse, kus poisid andsid enamatel kordadel (6%) kui tüdrukud (2%;) nõu kiusaja isoleerimiseks. Alakategoorias *kooli vahetamine* soolisi erinevusi ei ilmnenu (tabel 20).

Tabel 20. Õpilaste nõuanded toimetulekuks koolis toimuva kiusamisega

Kategooria	Alakategooria	T (%)	P (%)	χ^2	K (%)
I Täiskasvanu poole pöördumine		48	46	ns	47
	Täiskasvanu koolis	23	23	ns	23
II sõprade ja eakaaslaste poole pöördumine	Teised täiskasvanud	26	23	ns	24
		3	0	ns	2
III sekkumine: kiusaja ja ohver		15	14	ns	15
	Kiusajaga rääkimine ja põhjuse leidmine	8	6	ns	7
	Kiusaja ja ohvriga rääkimine	3	1	4,46*	2
	Kiusaja ja ohver omavahel lahendavad	2	3	ns	3
	Kiusaja ja ohvri vanematega rääkimine	2	4	ns	3
IV ise kiusamise korral sekkumine		21	22	ns	21
	Kiusamise/ kiusaja ignoreerimine ja prosotsiaalsete kaaslastega suhtlemine	15	14	ns	15
	Kiusajale vastu hakkamine ja enese eest seismine	3,5	4	ns	4
	Ise vahele astumine kiusamise korral	1,5	2	ns	1,45
	Ohvri toetamine	1	2	ns	1
V kiusamise ennetus		10	10	ns	10
	Hoiak: Kiusamine ei ole aktsepteeritav	2	4	ns	3
	Hoiak: erinevuste aktsepteerimine	1,5	2	ns	2
	Tõhusate sotsiaalsete oskuste õpetamine: teise vaatenurga mõistmine ja empaatia	2	0	ns	1
	Ohvri enesekindluse tõstmine	3	2	ns	2
VI isoleerimine	Õpetajapoolne järelevalve	1,5	2	ns	2
	Kiusaja eemaldamine koolist/ klassist ja karistamine	3	8	10,30*	5
	Kooli vahetamine	2	6	7,57*	4
		1	2	ns	1

Märkus: T – tüdrukud; P – poisid; K – kokku; ns – pole oluline; * - $p < 0,05$;

ARUTELU

Magistritöös püstitati eesmärk välja selgitada õpetajate käitumisviisid õpilastevahelistes kiusamisolukordades põhikooli õpilaste hinnangul. Võrreldi tüdrukute ja poiste hinnanguid ja vastuste sagedusi erinevuste leidmiseks. Eesmärgi täitmiseks kasutati õpilastele vastamiseks ankeetküsimustikku, millele vastas ühe Tallinna üldhariduskooli 386 põhikooli õpilast 5.-9. klassist.

Töö teoreetilises osas anti ülevaade kiusamise olemusest, õpetajate hoiakutest ja käitumisest ning sekkumisest koolis toimuvate kiusamisjuhtude korral.

Mõned õpetajad tulevad koolis toimuvate kiusamisjuhtudega toime ja kujundavad klassis tervikuna hea mikrokliima, õpetavad lastele sotsiaalseid oskuseid iseseisvaks toimetulekuks ettetulevate juhtumite lahendamiseks. Praktikast on kiusamise ulatus koolides erinev (Menesini & Salmivalli, 2017), kuid klassides võivad erinevused olla suuremad kui koolide võrdluses (Kraav & Kõiv, 2001; Menesini & Salmivalli, 2017; Oldenburg et al., 2015). Kiusamiskäitumise ulatus ja õpilaste-õpetajate head suhted mõjutavad üldist koolikliimat, mis väljendub muuhulgas ka koolis olevate inimeste omavahelises suhtlemises. Antud magistritöö raames läbi viidud uurimuses selgus, et valimis olnud kooli õpilased, nii poisid kui tüdrukud, tajuvad võrdselt, et õpilaste omavahelised suhted on head ja 76% õpilaste arvates saavad kõik või enamik õpilasi omavahel hästi läbi. Kui võrrelda õpetaja suhtumist poistesse ja tüdrukutesse, siis tüdrukud hindavad õpetaja suhtumist neisse oluliselt paremaks kui poisid. Samuti selgus, et tüdrukud hindavad enda tundeid seoses endaga märkimisväärselt kõrgemalt. See tulemus andis põhjust uurida, kas püstitatud uurimisküsimustes on tüdrukute ja poiste hinnangutes õpetajate tegevusele ja nende tegevuste tõhususes seoses õpilastevahelise kiusamisega erinevusi.

Esimene uurimisküsimus: Milline on õpetaja abi ja käitumisviisid õpilastevahelise kiusamise korral

Suur osa õpetajaid tajub oma peamise ülesandena ainealaste teadmiste andmist (Sullivan, et al., 2004). Traditsiooniliselt on kasvatusprobleemides loodetud eelkõige klassijuhatajale (Kraav & Kõiv, 2001). Paljud klassijuhatajad teevad oma tööd vastutustundlikult, aga paratamatult on tase erinev. Õpilaste vanuse kasvades võivad olla klassijuhatajateks ka need õpetajad, kes kohtuvad õpilastega vaid mõned korrad nädalas ainetundide raames, mistõttu kontakt klassiga tervikuna jääb väheseks ja õpilaste individuaalsete iseärasuste või probleemide tundmine nõrgaks (Kraav & Kõiv, 2001). See on olukord, mis mõjutab usalduse

kujunemist ning õpetajate ja õpilaste omavaheliste suhete kujunemist. Põhjusena, miks klassides on kiusamise määr erinev, toovad eelnevad uuringud (Oldenburg et al., 2015) välja õpetaja omadused. Usaldus õpetaja vastu on üks komponent, mis mõjutab suhtlemist ja valikut, kellele probleemist rääkida. Kui õpilased tajuvad usaldust ja tunnevad end vabalt kiusamisest rääkima, siis on see juba oluline meede kiusamise vastu, sest kiusajad teavad, et juhtum tuleb avalikuks (Rigby, 2007). Kiusamiskäitumise lõpetamiseks on oluline, et õpilased pöördusid kellegi poole abi saamiseks. Usaldus, lisaks tahtele lahendada kiusamisolukordi kaasates õpilasi, vanemaid ja teisi koolitöötajaid, on vajalik (Kokko & Pörhöla, 2009).

Tõenäosus, et üldse kellegi poole koolikiusamise korral abi saamiseks pöörduakse on antud uurimuse järgi kõrge, sest 57 % õpilastest pöördub vahetevahel kellegi poole ja 35% pöördub tavaliselt kellegi poole, et otsida abi kiusamisjuhtumi lahendamiseks. Umbes 7% õpilastest aga ei pöördu kellegi poole abi saamiseks.

Isik, kelle poole õpilased koolis toimuva kiusamise korral pöördusid on antud uuringu järgi 35% õpilaste arvates õpetaja. Nii poisid kui tüdrukud pöördusid enam kui viiendikul juhtudes kas teise õpilase või lapsevanema poole. Samas kui õpilaste käest küsiti, millist nõu nad annaksid kiusamisjuhtumiga toimetulekuks koolis, siis sõprade ja eakaaslaste poole pöördumist soovitati kõige vähem. Selle põhjusena võib oletada, et sõpradele või eakaaslastele on lihtsam rääkida kui täiskasvanutele, kuid nende pakutud abi ja teadlikkus sobivatest sekkumismeetoditest ei pruugi olla piisavad kiusamise lõpetamiseks. Kraav ja Kõiv (2001) kinnitavad, et on väga väike tõenäosus, et eakaaslased appi tulevad või vahele astuvad. Rigby ja Barnes (2002) leidsid, et siiski võib olla ka erandeid ja rääkimine õpetajale ei pruugi olla ilmtingimata parem kui rääkimine kellelegi teisele, sest „rääkimine õpetajale“ ei lahenda kiusamisjuhtumeid iseenesest (Rigby & Barnes 2002).

Õpetajate poole pöörduks kiusamisjuhtude korral alati või tavaliselt 30% õpilastest ja enam kui 59% pöörduks vahetevahel abi saamiseks õpetaja poole. Paraku umbes 10% õpilastest ei pöörduks kunagi õpetaja poole.

Õpetajad tavaliselt õhutavad õpilasi kiusamisjuhtumeid avalikustama (Rigby & Barnes 2002). Põhjustena, miks antud uurimuse järgi õpilased ei taha õpetajale rääkida kiusamisjuhtumitest on eelkõige seotud õpetajaga, keda kardetakse, ei usaldata, kes on ükskõikne või süüdistav. Sellise põhjenduse toovad oluliselt sagedamini välja tüdrukud kui poisid. Rohkem kui õpetajatega seotud põhjused, takistavad õpilaste hinnangul õpetajale rääkimist kiusamisega seotud sellised põhjused nagu kiusamisjuhtude avalikustamine või kartus, et kiusamise muutumine hullemaks. Vähemal määral toovad õpilased välja kiusamise osapooltega seonduva, nagu hirm kiusaja ees või kartus ise ohvriks langeda, põhjusena

õpetajale mitte rääkida. Wachs jt (2019) nendivad, et sageli õpilased ei tea ja on ebakindlad, et millal on olukord selline, et peaks õpetajat informeerima. Hirmu ja häbitunnet ja õpetaja mitteusaldamist, et kiusamine võib süveneda, mitterääkimise põhjustena toob välja ka (Rigby & Barnes 2002). Niisamuti kui varasemad uuringu kinnitavad (Rigby & Barnes 2002), pöördusid valimis olnud õpilased vaid vähese tõenäosusega tugipersonali poole.

Õpetaja poolse abi tõhusust kiusamiskäitumise lõppemisele hindasid poisid ja tüdrukud sarnaselt. Tulemused näitavad, et vaid vähestel juhtudel lõppeb kiusamine õpetajale rääkimisel. Tavaliselt lõppeb kiusamine umbes kolmandiku poiste ja tüdrukute arvates, kuid neljandiku õpilaste arvates kiusamine õpetajale rääkides ei lõppe. Siiski peetakse õpetajate ja täiskasvanute poolset sekkumist ja toetust kõige tõhusamaks õpilastevaheliste kiusamisjuhtude lõpetamisel (Graig et al., 2007; Smit & Shu, 2000) ja antud uuringu tulemus näitab, et umbes pooltel juhtudel lõppeb kiusamine iga neljanda tüdruku arvates, kuid oluliselt vähemate poiste hinnangul.

Põhjused, miks õpetaja poole pöördumine on kasulik koolis toimuva kiusamise korral on poiste ja tüdrukute arvates üldjoontes samad. Kõige olulisema põhjusena tuuakse välja, et õpetajat peetakse pädevaks, sest ta kuulab ja mõistab, on erapooletu, positiivne autoriteet ja ta tunneb õpilasi. Õpetaja on pädev ka kiusamisjuhtumit lahendama ja või annab nõu, mistõttu on kasulik õpetaja poole pöörduda. Õpetaja pädevus on kõige suurem argument õpetaja poole pöördumiseks. Õpetaja tegeleb kiusamise osapooltega on olulisuselt teine põhjus õpetaja poole pöörduda õpilaste hinnangul. Õpetaja tegevusena näevad õpilased kiusaja distsiplineerimist või ohvri kaitsmist. Kolmas oluline põhjus õpetaja poole pöördumiseks õpilaste arvates on õpetaja teadlikkus kiusamisest, sest ta omab ülevaadet ja teeb järelevalvet ning õpetaja sekkumine, mille tulemusel kiusamine väheneb või lõppeb.

Valimis olnud õpilased, nii poisid kui tüdrukud, tajusid õpetajapoolset järelevalvet koolikiusamise korral vaid mõnikord. Õpetajad, märgates kiusamist, saavad vajadusel adekvaatselt sekkuda kiusamisjuhtudesse, mis takistavad kiusamise süvenemist (Zanden et al., 2015).

Õpilaste hinnangul on õpetajate tegevus kiusamisolukorraga hakkama saamisel kõige sagemini soovitus, et kiusaja ja ohvri vanemad võtaksid omavahel kontakti. Kiusaja ja ohvri vanemate kaasamine on õpilaste hinnangul küllaltki sage õpetaja poolne tegevus. Sagedaste käitumisviisidena tajuvad õpilased õpetaja käsku kiusamine lõpetada, hoiatavad negatiivsete tagajärgede eest või sunnitakse ohvri käest vabandust paluma. Õpilaste hinnangul mõnikord õpetajad kaasavad kiusamisjuhtumi lahendamisse teised õpilased või räägivad kogu

klassiga, et olukorda parandada. Sharp ja Thompson (2004) ütlevad, et mõistlik on kasutada lähenemisviisi, mis keskendub probleemi lahendamisele ja võimaldab õpilastel kaasa rääkida. Autoritaarsed-karistavad meetoditega sekkumist on õpilaste hinnangul vähemal määral. Need võivad olla vajalikud, sest Yoon jt (2016) märgivad, et kiusaja vajab eelkõige distsipliini ja täiskasvanu sekkumist, samas kui ohvritele tuleks pakkuda emotsionaalset tuge .

Poiste ja tüdrukute hinnangutes on erinevused, sest poisid tajuvad enam õpetaja karistavat sekkumist nimetades, et õpetaja karistab kiusajat, ei luba teha asju, mis meeldivad, visatakse koolist välja või teatatakse politseile, oluliselt enam. Viimati nimetatud on karistavad meetodid, mida õpilased peavad vähe tõhusaks sekkumiseks. Paraku on nii, et koolist eemaldamine, peale tundi jätmine kui ka keeld osaleda õppekavavälistes üritustes, on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2019) kirjutas mõjutusmeetmetena, mille eesmärk on mõjutada õpilasi kooli kodukorra kohaselt käituma ja teistest lugu pidama. Karistavad meetmed on rakendatavad kiiresti kuigi nende mõju on lühiajaline ja ei õpeta õpilasi olukorda lahendama ega uusi sotsiaalseid oskuseid käitumise muutmiseks.

Teine uurimisküsimus: Milline on õpetajapoolne sekkumine õpilastevahelise kiusamise korral poiste ja tüdrukute hinnangul?

Selleks, et kiusamisjuhtudesse sekkuda, peab neid olukordi märkama ja ära tundma, et tegemist on kiusamisega. Kergem on märgata füüsilist kiusamist, kaudse kiusamise puhul on oluline tajuda ka olukorda. Kaudset kiusamist on peetud õpetajate poolt ka vähem oluliseks kui teisi kiusamise vorme (Bauman & Del Rio, 2006).

Kiusamisjuhtudesse sekkumist mõjutavad õpetajate isiklikud hoiakud. Kõiv (2019) märgib ühe faktorina, et õpetajad, kelle endal puudub tööalane kiusamiskogemus, on vähem tundlikud juhtumeid ära tundma ja tõenäolisemalt ignoreerivad kiusamisjuhtu kui kiusamiskogemust omavad õpetajad. Põhjuseks, miks ei sekkuta kiusamisjuhtudesse võib olla ka see, et õpetajad ja ka vanemad ei tea õpilastevahelistest kiusamisjuhtudest (Fekkes et al., 2005; Kraav & Kõiv, 2001). Kiusamisjuhtudest teavad kõige paremini õpilane ja tema eakaaslased (Kõiv, 1999). Ka antud magistritöös tehtud uurimus näitas, et õpetajad teavad koolis toimuvatest kiusamisjuhtudes mõnikord. Tüdrukute arvates on õpetajate teadlikkus kiusamiskäitumisest märkimisväärselt suurem kui poiste arvates.

Kõige tõhusamaks sekkumiseks õpetaja poolt peavad õpilased kiusamisjuhtumi arutamist nii ohvri kui kiusajaga. Peaaegu sama sageli leiavad õpilased, et kiusamisjuhtu aitab ka see, kui õpetaja räägib kiusaja vanematega või ohvri vanematega. Poisid leidsid oluliselt sagedamini, et tõhusaks õpetajapoolseks sekkumiseks on õpetaja vestlus ohvri vanematega.

Ka õpetaja soovitus, et kiusaja ja ohvri vanemad võtavad omavahel kontakti. Viimast sekkumist peavad oluliselt tõhusamaks poisid. Zanden jt. (2015) tulemused näitavad, et aktiivne sekkumine kiusamisjuhtudesse on kasulik. Kõrvalseisjate sekkumine ja eriti ohvri toetamine, aitab lõpetada kiusamiskäitumist (Fekkes, Pijpers & Verloove-Vanhorick, 2005).

Õpilaste vastuste sageduse järgi on mõnikord tõhus sekkumine, kui õpetaja annab kiusajale ja ohvrile nõu või kaasatakse kiusamisjuhtumi lahendamisse teised õpilased, kes kiusamist pealt nägid. Mõnikord tõhusaks sekkumiseks on õpilaste hinnangul, kui õpetaja käsivad kiusamise lõpetada, hoiatavad kiusajat negatiivsete tagajärgede eest, karistavad kiusajat, jälgivad olukorda või teatavad tugispetsialistidele.

Uurimus näitab, et statistiliselt oluline erinevus õpetaja poolses sekkumises kiusamisjuhtudesse poiste ja tüdrukute vastuste sageduste vahel *t*-testiga arvatuna ilmnes järgnevatel väidetes: õpetajad karistavad kiusajat, õpetajad keelavad kiusajatel teha asju, mis meeldivad, kiusaja visatakse koolist välja ja õpetajad teatavad juhtunust politseile. Nimetatud õpetajate poolsete tegevusi pidasid poisid oluliselt sagedasemaks ja tõhusamaks. Sekkumise tõhususe puhul ilmnes sooline erinevus veel lisaks: õpetajad soovivad kiusaja ja ohvri vanematel omavahel kontakti võtta, et asjad paraneksid; õpetajad räägivad ohvri vanematega sellest, mis on juhtunud. Kõigis eelnevalt nimetatud õpetajate poolsete sekkumistena pidasid poisid nimetatud ennetustegevust tõhusamateks kui tüdrukud. Tegevused, milles ilmselgelt soolised erinevused on kas karistavad või avalikustavad. Avalikustamine võib olla omamoodi karistav, sest kiusamiskäitumisele võib järgneda karistus selle juhtumi avalikuks tulemisel. Võib oletada, et üheks sooliste erinevuste põhjuseks on see, et poiste seas on füüsilist kiusamist rohkem (Kõiv, 2006), mida on õpetajatel kergem märgata ja seetõttu ka meetmeid kasutusele võtta. Yoon jt (2016) märgib, et õpetajad tajuvad suuremat soovi tegeleda ohvritega, kellega ollakse samast soost. Kiusaja karistamine on selge sõnum, et kiusaja on teinud midagi halvasti ja järelikult on vaja ohvrit kaitsta. Sellest tulenevalt võib oletada, et tüdrukuid mõistetakse enam ja nad võivad saada naisõpetajatelt, keda on valimis olnud koolis valdav osa, rohkem kaitset ja poisid enam karistada.

Kolmas uurimisküsimus: Millised on õpetaja käitumisviisid õpilastevahelise kiusamise ennetamisel poiste ja tüdrukute hinnangul?

Eraldi tähelepanu tuleb pöörata laste ja noortega tehtavale ennetustööle, kusjuures tõhusad on kogu kooli haaravad ennetustegevused, sest paljud vägivallavormid on seotud õpilaste suhetega (Vägivalla..., 2015). Selleks, et tegevus kiusamisprobleemidega oleks laiaulatuslik, on tarvis kasutada nii ennetavaid kui ka tagasiulatuva toimega meetodeid (Smith, 2016). On

igati oluline, et õpetajad annaksid õpilastele selge sõnumi oma taunivast suhtumisest kiusamisse (Menesini & Salmivalli, 2017).

Kõige sagedasema ennetustegevusena tajutakse, et õpetajad õpetavad õpilastele seda, mida nad saavad teha kui näevad, et kedagi kiusatakse. Siin ilmnes statistiliselt oluline erinevus poiste ja tüdrukute vahel, sest tüdrukud tajuvad oluliselt sagedamini eelpool nimetatud õpetaja tegevust kui poisid. Õpilaste poolt enam kui mõnikord tajutakse, et õpetajad õpetavad õpilasi üksteist austama ja seda, kuidas teine inimene võib tunda, kui temaga on juhtunud halvad asjad. Kiusamise osapoolte puhul on empaatia puudumine on kiusamises oluline põhjus. Empaatiat saab õppida ja õpetada, mistõttu on empaatia harjutamine koolis enam õigustatud, enam kaasav ja kasulik tegevus kiusamise vastu (Borgwald & Theixos, 2012). Samuti sagedamini kui mõnikord õpetavad õpetajad õpilasi kaasama neid õpilasi, kes on teistest erinevad; koos probleeme ja vaidlusi lahendama ja annavad nõu, kuidas käituda, kui keegi kiusab. Kõige sagedamini andsid õpilased madalama hinnangu õpetajate tegevusele, kus õpetatakse, kuidas peaks teiste õpilastega suhtlemisel kasutama infotehnoloogiat nagu SMS sõnumite saatmine või *online* suhtlemine. Pean oluliseks märkida, et ohutu ja turvalise interneti kasutamise õpetamisele andsid õpilased keskmiselt kõrgema hinnangu kui *online* suhtlemise õpetamisele õpilastevahelise kiusamise ennetamisel. Võib oletada, et koolis on arvuti ja interneti kasutamine üsna tavapärane koolitöö osa ja seetõttu on sellele valdkonnale ainetundides enam tähelepanu pööratud kui igapäevasele *online* suhtlemisele õpilaste vabal ajal. *Online* suhtlemine ei ole õpetajale nähtav, sest see on isiklik ja varjatud ning õpetajad ja lapsevanemad saavad seal tekkivatest probleemidest teadlikuks alles siis, kui keegi sellest räägib.

Õpilaste hinnangutes õpetajate tegevusele koolikiusamise ennetamise tõhususele ei ilmnenu poiste ja tüdrukute vastustes statistiliselt olulisi erinevusi. Kõige tõhusamaks tegevuseks õpilaste hinnangute järgi on tegevused, kus õpetajad õpetavad õpilasi kiusamisjuhtumite korral tegutsema, koostööd, austust ja empaatia arendamist. Sharp ja Thompson (2004) märgivad, et on oluline luua hooliv õhkkond, kus õpetada märkamist, tähelepanelikku kuulamist, teiste austamist ja oskust oma soove lugupidavalt väljendada. Kõige vähem tõhusaks peavad õpilased õpetajate selgitusi infotehnoloogia kasutamise ja *online* suhtlemise kohta. Praegusel ajal on selgelt esile kerkinud mobiiltelefonide ja interneti vahendusel leviv küberkiusamine (Smith, 2016), mille ulatust on raske määratleda. Kui klassiruumis või koolis on kiusamise puhul tõenäoliselt kaaslasi ja õpetajaid, kes märkavad kiusamist, siis kasutades infotehnoloogiat, on tegevus varjatud ja kahju ei ole otseselt näha

(Bauman & Del Rio, 2006). Võimalus, et õpetaja saab seal toimuvast teada ja sekkuda, on üsna väike.

Kui õpilased saaksid anda nõu toimetulekuks koolis toimuva õpilastevahelise kiusamisega, siis kõige enam õpilasi (47%) vastajatest, soovitaksid pöörduda täiskasvanu poole koolis või teiste täiskasvanute poole. Kooli juhtkond on õpilastega vähe seotud. Nemad on kõige vähem eelistatud inimesed koolis, kellele rääkida (Rigby & Barnes, 2002). Õpetajad on edukaimad kiusamise lõpetamisel ja püüavad kiusamist lõpetada oluliselt sagedamini kui teised täiskasvanud (Fekkes et al., 2005). Seetõttu on ka mõistetav õpilaste ettepanek pöörduda kiusamisjuhtude lahendamiseks eelkõige õpetaja poole, kes on pädev kiusamiskäitumist lõpetama.

Õpilaste nõuanne kiusamiskäitumise korral sekkuda ise, andis vastavas kategoorias 15% vastustes, kus soovitatakse ignoreerida kiusajat või prosotsiaalsete kaaslastega suhelda. Kõige vähem annaksid õpilased nõu rääkida eakaaslastele koolikiusamise juhtude korral. Õpilaste soovitusel kiusamisjuhtudega toimetulekuks selgus, et sooline erinevus ilmnes kategoorias kiusaja isoleerimine, kus poisid soovitasid enam nii kiusaja eemaldamist koolist/ klassist ja karistamist. Sooline erinevus ilmnes veel alakategoorias, kus soovitatakse kiusaja ja ohvriga rääkida kiusamisega toimetulekuks, kuid sellise soovitusel annaksid enam tüdrukud.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et üldiselt on poiste ja tüdrukute nõuanded õpetajatele kiusamisega toimetulekuks sarnased, kuid tüdrukud soovitsid pigem suhelda nii kiusaja kui ohvriga ja poisid soovivad kasutada enam autoritaarseid-karistavaid meetodeid kiusamisega toimetulekuks.

Töö piirangud

Valimi osas on piiranguks, et ankeedile vastasid vaid ühe kooli õpilased, mistõttu ei ole uurimusest saadud tulemused laiemalt kui ühe kooli piires üldistatavad. Magistritöök läbi viidud kvantitatiivne uuring, mille analüüsimiseks kasutati kirjeldavat-võrdlevat analüüsi, annab valimis olnud kooli põhikooliõpilaste hinnangute põhjal tulemused, mis võimaldab edaspidi uurida õpetajate käitumisviise kiusamisjuhtude lahendamisel ja ennetamisel ka teistes koolides, et saada uurimisandmeid võrdlemiseks.

Antud töös ei ole uuritud, kas õpilaste hinnangud õpetajatele kiusamisjuhtudega tegelemisel on klasside lõikes erinevad, kuid see võiks olla uurimisobjektiks järgnevas uurimustes.

Töö praktiline väärtus

Uurimisel saadud tulemused võivad olla toeks valimis olnud kooli juhtkonnale ja õpetajatele õpilastevahelise kiusamise ennetustöö kavandamisel ja tegevuskava rakendamiseks.

Teadmine, et õpilased valdavalt otsivad abi täiskasvanult ja kolmandikul juhtudel õpetajalt koolis toimuva kiusamisjuhtumi korral, paneb õpetajale vastutuse olema pädev neid olukordi lahendama. See omakorda on väljakutse õpetajale, kes lisaks ainealastele teadmistele vajab täiendavaid teadmisi ja oskusi koolis toimuvate kiusamisjuhtude ennetamiseks ja tõhusaks sekkumiseks.

TÄNUSÕNAD

Aitäh juhendaja, Kristi Kõiv, et sain kirjutada magistritöö huvitaval ja mulle tööalaselt vajalikul teemal. Teie toetus ja õpetussõnad olid mulle hindamatuks abiks!

Magistritöö autor tänab kooli juhtkonda ja õpetajaid, tänu kellele oli võimalik antud uurimus läbi viia. Tänan õpilasi, kes täitsid ankeedi.

Olen tänulik oma perekonnale, kes toetas mind selle töö kirjutamisel.

AUTORSUSE KINNITUS

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

(Allkirjastatud digitaalselt)

Kristiina Tiits

27.05.2019

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aasvee, K., Liiv, K., Eha, M., Oja, L., Härm, T., Streimann, K. (2016). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2013/2014 õppeaasta uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut
- Bauman, S. & Del Rio, A. (2006). Preservice teachers' responses to bullying scenarios: Comparing physical, verbal, and relational bullying. *Journal of Educational Psychology* 98(1), 219-231.
- Borgwald, E. K. & Theixos, H. (2012). Bulying the bully: Why zero – tolerance policies get a failing grade. *The Journal of Social Influence* 8(2-3), 149-160.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M. & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20, 81-91.
- Garandeanu, C. F., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. (2014). Tackling acute cases of school bullying in the KiVa Anti-Bullying Program: A comparison of two approaches. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42, 981–991.
- Gordon, T. & Burch, N. (2006). *Õpetajate kool. Kuidas tunda ennast õpetajana paremini*. Tallinn: Väike Vanker.
- Graig, W., Pepler, D. & Blais, J. (2017). Responding to bullying. What works? *School Psychology Internationa*, 28(4), 465-477.
- Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina.
- Kalmus, V. (2015). *Standardiseeritud kontentanalüüs*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool.
- Kiusamisvaba haridustee kontseptsioon* (2017). Tartu: Haridus- ja teadusministeerium. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/kiusamisvaba_haridustee_kontseptsioon.pdf.
- Kitsing, M., Täht, K. & Kukemelk, H. (2015). Kooli mikrokliima: õpetajate toetav käitumine ja õpilaste tulemuslikkus. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri* 3(1), 127-147.
- Kokko, T.H.J. & Pörhölä, M. (2009). Tackling bullying: Victimized by peers as a pupil, an effective intervener as a teacher? *Teaching and Teacher Education* 25, 1000-1008.
- Koolirahu* (s.a.). Külastatud aadressil <http://koolirahu.lastekaitseliit.ee/>
- Kraav, I. & Kõiv, K. (2001). *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kõiv, K. (1999). Kiusamise mõiste ja põhjused. Praks, A. (Koost.), *Rohkem koolirõõmu!* Konverents kiusamisest. Tallinn: Eesti Noosrootöö Keskus, Noorteliikumine TORE.

- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kõiv, K. (2019). Comparison of victimized and nonvictimized teachers ways of handling schoolbullying incidents. *The European Proceeding of Social & Behavioural Sciences*. *LIII*, 35-46.
- Lasteombudsman, (s.a.). *Kool kiusamisest vabaks*. Külastatud aadressil <https://www.oiguskantsler.ee/koolikiusamine/kiusamine.html>
- Markina, A. & Žarkovski, B. (2014). *Laste hälbiv käitumine Eestis*. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Menesini, E. & Salmivalli, C. (2017). Bulling in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Journal Psychology, Helth & Medicine* *22*, 240-253.
- Monks, P. C. & Coyne, I. (Eds.) (2011). *Bullying in different contexts. A history of research into bullying*. New York: Cambridge University Press.
- Mucherah, W., Finch, H., White, T. & Thomas, K. (2018). The relationship of school climate, teacher defending and friends on students' perceptions of bullying in high school. *Journal of Adolescence*, *62*, 128-139.
- Obermann, M.-L. (2011). Moral Disengagement Among Bystanders to School Bullying. *Journal of School Violence*, *10*(3), 239-257.
- Oldenburg, B., Duijn, M., Sentse, M., Huitsing, G., Ploeg, R., Salmivalli, C., Veenstra, R. (2015). Teacher characteristics and peer victimization in elementary schools: A classroom-level perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *43*(1), 33-44.
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among schoolchildren: Basic facts and effects of a school based intervention programm. D. Pepler & K. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 411-423). Norway: University of Bergen.
- Olweus, D. (1997.) Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, *XII*(4), 495-510.
- Olweus, D. (1999). Bullying at school: tackling the problem. Külastatud aadressil http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/434/Bullying_at_school:_tackling_he_problem.html.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus* (2019). *Riigi Teataja I 2010*, *41*, 240. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410?leiaKehtiv> nr
- Põhikooli riiklik õppekava* (2018). *Riigi Teataja. I*, *14.02.2018*, *8*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018008?leiaKehtiv>
- Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: and what to do about it*. Australia: ACER Press.

- Rigby, K. (2011). What can schools do about cases of bullying? *Pastoral Care in Education*, 29(4), 273-285.
- Rigby, K. (2014). How teachers address cases of bullying in schools: a comparison of five reactive approaches. *Educational Psychology in Practice*, 30(4), 409-419.
- Rigby, K. & Barnes, A. (2002). The victimised student's dilemma. To tell or not to tell. *Youth Studies Australia*, 21(3), 33-36.
- Rigby, K. & Johnson, K. (2016). *The prevalence and effectiveness of anti-bullying strategies employed in Australian schools*. Adelaide: University of South Australia.
- Schihalejev, O. (2016). Koostöö ja head suhted. M. Sutrop, H. Toming, & T. Kõnnusaar, (Koost.), *Hea kooli käsiraamat*, (lk. 56-83). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Sharp, S. & Smith, P. K. (2004). Mis on kiusamine? S. Sharp & K. Smith (Toim.), *Võitlus koolikiusamisega. Juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks* (lk. 13-16). Tartu: EI Paradiso, Haridus- ja teadusministeerium.
- Sharp, S. & Thompson, D. (2004). Kuidas kujundada kooli kiusamisvastast tegevuskava. S. Sharp & K. Smith (Toim.), *Võitlus sisukoolikiusamisega. Juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks* (lk. 30-47). Tartu: EI Paradiso, Haridus- ja teadusministeerium.
- Smith, K. P. & Shu, S. (2000) What good schools can do about bullying. Findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7(2), 193-212.
- Smith, P. K. (2016). Kiusamisvastane sekkumine koolis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 118–141.
- Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: AS Atlex.
- Sutrop, M. & Harro-Loit, H. (2013). Hea kooli mõõdupuud – miks ja kuidas? G. Kangilaski, M.-L. Parder & T. Pisuke-Roos (Toim.), *Väärtuspõhine kool. Eesti ja maailma kogemus* (lk. 1-18). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Thompson, F., Tippet, N. & Smith, P. K., (2008). Kiusamise ennetamine ja kiusamisele reageerimine. O. Loone (Toim.), *Uued ajad – uued lapsed. Teadusartiklite kogumik* (lk. 7-22). Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
- Treial, K. (2018). *Õpilaste kogemused kiusamisega 2018. aasta KiVa programmi õpilasküsitluse põhjal*. Külalastatud aadressil: http://kiusamisvaba.ee/wp-content/uploads/2018/11/Õpilaste-kogemused-kiusamisega_2018-RAPORT.pdf

- Zanden, P., Denessen, E. & Scholte, R. (2015). The effects of general interpersonal and bullying-specific teacher behaviors on pupils' bullying behaviors at school. *Journal School Psychology International*, 36(5), 467–481.
- Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020 (2015)*. Tallinn. Külastatud aadressil https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content/editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Yoon, J., Sulkowski, M. L. & Bauman, S. A. (2016). Teachers' responses to bullying incidents: Effects of teacher characteristics and contexts. *Journal of School Violence*, 15(1), 91-113.
- Wachs, S., Bilz, L., Niproschke, S. & Schubarth, W. (2019). Bullying intervention in schools: A multilevel analysis of teachers' success in handling bullying from the students' perspective. *Journal of Early Adolescence*, 39(5), 642-668.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik õpilastele

Käesolev küsimustik puudutab kiusamist koolis. Küsimused on **õpilastevahelise** kiusamise kohta ja ka selle kohta, kuidas õpilastevahelist kiusamist ära hoida. Küsimustiku täitmine võtab umbes 20-25 minutit aega. Vastamine on vabatahtlik ja anonüümne. Sinu poolt antud vastused aitavad kooli igähele turvalisemaks muuta.

Küsimustiku tee ristike **ühte** Sulle sobivasse kastikesse iga küsimuse puhul või kirjuta lünka oma arvamuse.

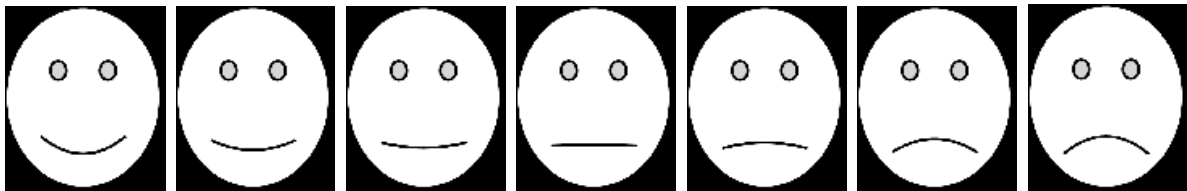
Täname ette osaluse eest ning ausate ja avameelsete vastuste eest!

Kristiina Tiits kristiina.tiits@21k.ee Juhendaja Kristi Kõiv PhD Tartu Ülikool kristi.koiv@ut.ee

Olen nõus küsitluses osalema Jah Ei

Vanus aastates: Sugu: Mees Naine Klass:

1. Vaata jooniseid. Milline neist iseloomustab kõige enam seda, mida teie kooli õpilased üksteise suhtes tunnevad?

1

2

3

4

5

6

7

2. Missugune alljärgnevatest lausetest kirjeldab kõige paremini seda, kuidas teie koolis õpilased omavahel läbi saavad?

- Õpilased koolis saavad omavahel hästi läbi.
- Umbes pooled õpilastest saavad omavahel hästi läbi.
- Õpilased koolis ei saa omavahel hästi läbi.
- Enamik õpilasi saab omavahel hästi läbi.
- Enamik õpilasi ei saa omavahel hästi läbi.

3. Kui koolis on tegu kiusamisega, siis kas õpilased teie koolis pöörduvad kellegi poole abi saamiseks?

- Nad pöörduvad alati kellegi poole.
- Nad pöörduvad vahetevahel kellegi poole.
- Nad pöörduvad tavaliselt kellegi poole.
- Nad ei pöördu kunagi kellegi poole.

4. Kelle poole õpilased kiusamise korral teie koolis tavaliselt pöörduvad?

- Teise õpilase või teiste õpilaste poole.
- Õpetaja poole.
- Politsei poole.
- Kellegi poole väljastpoolt kooli. (Kelle?) _____
- Lapsevanema või hooldaja poole.
- Psühholoogi või sotsiaalpedagoogi poole.
- Ei pöördugi kellegi poole.

5. Kui koolis on tegu kiusamisega, siis kui sageli pöörduvad õpilased abi saamiseks õpetaja poole?

- Nad pöörduvad alati õpetaja poole.
- Nad pöörduvad vahetevahel õpetaja poole.
- Nad pöörduvad tavaliselt õpetaja poole.
- Nad ei pöördu kunagi õpetaja poole.

6. Kui õpilased räägivad õpetajale kiusamisest, siis mis juhtub?

- Kiusamine lõpeb alati.
- Kiusamine lõpeb umbes pooltel juhtudel.
- Kiusamine ei lõpe kunagi.
- Kiusamine muutub alati hullemaks.
- Kiusamine tavaliselt lõpeb.
- Kiusamine tavaliselt ei lõpe.
- Kiusamine muutub tavaliselt hullemaks.

7. Kas õpetajad teie koolis tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks?

- Kõik õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks.
- Enamik õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks.
- Umbes pooled õpetajad tahavad teha midagi, et kiusamine lõpeks.
- Enamik õpetajad ei taha teha midagi, et kiusamine lõpeks.
- Mitte keegi õpetajatest ei taha teha midagi, et kiusamine lõpeks.

8. Kas õpetajatel on järelevalve koolis toimuva kiusamise üle?

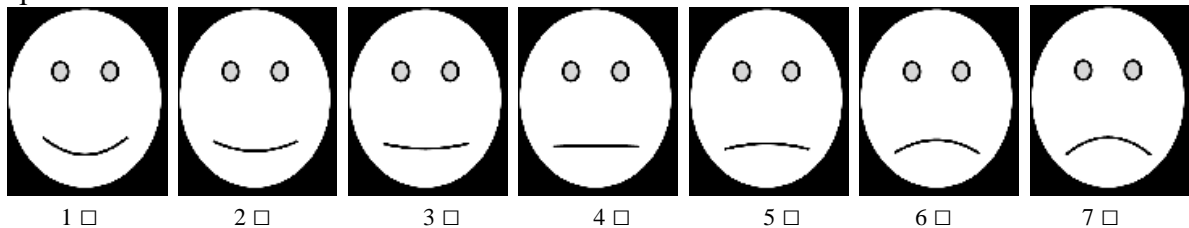
- Jah, on.
- Tavaliselt on.
- Mõnikord on.
- Harva.
- Üldse mitte.

9. Kui tihti teavad õpetajad õpilastevahelisest kiusamisest?

- Teavad alati.
- Tavaliselt teavad.
- Mõnikord teavad.
- Teavad harva.
- Üldse mitte.

10. Mida Sina arvad, miks on kasulik pöörduda õpetaja poole abi saamiseks kiusamise korral?

11. Vaata jooniseid. Milline neist iseloomustab kõige enam seda, mida teie kooli õpetajad õpilaste vastu tunnevad?

12. Mida Sina arvad, miks õpilased ei pöördu kiusamise korral õpetaja poole abi saamiseks?

13. Alljärgnevalt on toodud rida õpetajapoolseid käitumisviise õpilastevahelise kiusamise korral. Palun märgista ära need käitumisviisid, mis on iseloomulikud teie koolis.

13a. Õpetajad õpetavad õpilasi üksteist austama.

- Mitte kunagi
- Mõnikord
- Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

- Ei aita üldse mitte
- Aitab natukene
- Aitab küllaltki
- Aitab väga

13b. Õpetajad õpetavad õpilasi kaasama neid õpilasi, kes on teistest erinevad.

- Mitte kunagi
- Mõnikord
- Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

- Ei aita üldse mitte
- Aitab natukene
- Aitab küllaltki
- Aitab väga

13c. Õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas üksteist aidata, kui koolis on raske.

- Mitte kunagi
- Mõnikord
- Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

- Ei aita üldse mitte
- Aitab natukene
- Aitab küllaltki
- Aitab väga

13d. Õpetajad selgitavad, kuidas peaks teiste õpilastega suhtlemisel kasutama infotehnoloogiat, nagu SMS sõnumite saatmine või online suhtlemine.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13e. Õpetajad õpetavad õpilastele, kuidas koos probleeme lahendada.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13f. Õpetajad õpetavad õpilastele ohutut ja turvalist interneti kasutamist.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13g. Õpetajad õpetavad õpilastele seda, kuidas teine inimene võib tunda, kui temaga on juhtunud halvad asjad.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13h. Õpetajad õpetavad õpilastele seda, mida nad saavad teha kui näevad, et kedagi kiusatakse.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13i. Õpetajad arutavad koos õpilastega grupis läbi küsimused ja probleemid, mis koolis tekivad.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13j. Õpetajad pakuvad välja viise, kuidas õpilastevahelised vaidlused lahendada rahumeelselt.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

13k. Õpetajad annavad õpilastele nõu, kuidas käituda, kui keegi õpilastest kiusab.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14. Alljärgnevalt on toodud rida õpetajapoolseid käitumisviise õpilastevahelise kiusamise korral. Palun märgista ära need käitumisviisid, mis on iseloomulikud teie kooli õpetajatele.

14a. Õpetajad annavad kiusajale ja ohvrile nõu, kuidas kiusamine lõpetada.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14b. Õpetajad räägivad ohvri vanematega sellest, mis on juhtunud.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14c. Õpetajad räägivad kiusaja vanematega sellest, mis on juhtunud.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14d. Õpetajad soovivad kiusaja ja ohvri vanematel omavahel kontakti võtta, et asjad paraneksid.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli Ei tea

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14e. Õpetajad arutavad kiusamisjuhtumit nii ohvri kui ka kiusajaga, et asjad paraneksid.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14f. Õpetajad kaasavad kiusamisjuhtumi lahendamisse teised õpilased, kes kiusamist pealt nägid.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14g. Õpetajad käsivad kiusajal kiusamine lõpetada.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14h. Õpetajad hoiatavad kiusajat teo negatiivsetest tagajärgedest, kui ta ei lõpeta kiusamist.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14i. Õpetajad paluvad kiusajal ohvri käest vabandust paluda.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14j. Õpetajad räägivad kogu klassiga sellest, kuidas tekkinud olukorda parandada.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14k. Õpetajad karistavad kiusajat.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14l. Õpetajad keelavad kiusajat ja ei luba teha tal asju, mis talle meeldivad.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14m. Õpetajad jätavad kiusaja karistuseks peale tunde.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14n. Õpetajad eemaldavad kiusaja mõneks ajaks koolist.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14o. Kiusaja visatakse koolis välja.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14p. Õpetajad teatavad juhtunust politseile.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14r. Õpetajad teatavad sotsiaalpedagoogile või psühholoogile.

Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

14s. Õpetajad jälgivad juhtunut mõned nädalad, et näha, kas asjad paranevad.

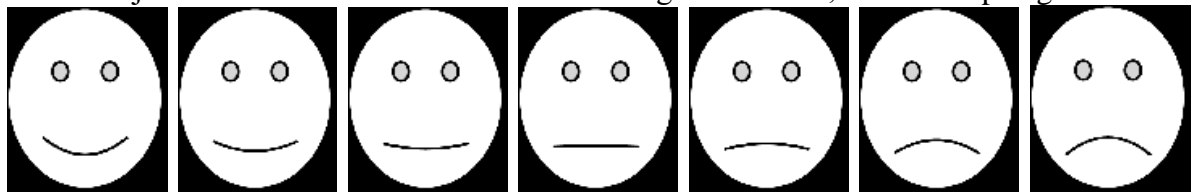
Mitte kunagi Mõnikord Sageli

Kas see aitab kiusamist vältida?

Ei aita üldse mitte Aitab natukene Aitab küllaltki Aitab väga

15. Kui Sinu käest küsitakse nõu, et kuidas toime tulla koolis toimuva kiusamisega, siis millist nõu Sina annaksid?

16. Vaata jooniseid. Milline neist iseloomustab kõige enam seda, mida Sina praegu tunned?

1

2

3

4

5

6

7

Suur tänu tehtud töö ja nähtud vaeva eest ning ausate ja avameelsete arvamuseavalduste eest!

Lisa 2. Näited andmete kodeerimise kohta

Põhjused, miks õpetaja poole pöördumine on kasulik

Kategooria	Ala-kategooria	Kood	Näited mainingutest
I Õpetaja on pädev ja aitab kiusamisjuhtu lahendada	Õpetaja on pädev kiusamisjuhte lahendama	Õpetaja on pädev kiusamisjuhtu lahendama Õpetaja kuulab ja mõistab Õpetaja on erapooletu Õpetaja on positiivne autoriteet ja eeskuju Õpetaja tunneb õpilasi	Kasulik on pöörduda õpetaja poole, et murest lahti saada. 5046 p <u>Sest õpetaja mõistab enamasti õpilasi ja pöördub kiusaja poole, üritab kiusamisele lõppu teha.</u> 9059t <u>Õpetaja on erapooletu ja kuulab mõlemad pooled ära.</u> 9032 t <u>Õpilased kuulavad õpetajat, sest ta on nende eeskuju.</u> Õpetaja saab vajaduse korral lapsevanema poole pöörduda. 7007 t Õpetaja on koolikeskkonnas suurim autoriteet. 8025 p Sest ta on iga päev koolis ja saab kohe aidata. <u>Ta tunneb kõiki õpilasi ja nende käitumist.</u> 8041 t Õpetaja oskab anda head nõu, <u>õpetaja tunneb klassi kõige paremini.</u> 8017 p
	Õpetaja aitab kiusamisjuhtu lahendada	Õpetaja poole pöördumine on kasulik Õpetaja on täiskasvanu Õpetaja aitab Õpetaja teab Õpetaja oskab Õpetaja annab nõu	<u>Mina arvan, et kui sa pöördud õpetaja poole, siis see on hea, sest õpetaja tunneb teid hästi ja oskab konflikti paremini lahendada.</u> 6088t <u>Õpetaja oskab sind aidata ja toetab sind.</u> 5033 t Sest õpetaja on täiskasvanu. 5049 p Sest õpetaja on kõige targem ja teab, mida teha. 6073 p Jah, sest õpetaja on vanem ja saab aidata. 8018 p Õpetaja on täiskasvanu ja <u>üldiselt oskab nõu anda.</u> 6062 t Õpetajad oskavad nõu anda. 9052 p
II õpetaja teadlikkus kiusamisest ja tõhus sekkumine	Õpetaja on teadlik kiusamisjuhtudest	Õpetaja on kiusamisjuhtudest teadlik Õpetaja omab ülevaadet Õpetaja järelevalve Ta töötab koolis	<u>Et õpetajad teaks, mis nende klassides toimub.</u> Kui õpetajad oskavad olukorda lahendada, siis seda nad ka teevad. 7036 t Õpetaja saab rääkida kiusaja vanematega. <u>Saab ka jälgida kiusajat,</u> kuid see tavaliselt ei tööta. 6074 p <u>Tema töötab koolis ja ta saab järgnevatel kiusamistel vahele</u>

			sekkuda. Ta tunneb kiusajaid kõige paremini. 7013 t
	Õpetaja sekkub tõhusalt kiusamise korral	Kiusamine lõppeb, väheneb Õpetaja lõpetab kiusamise Õpetaja lahendab olukorra Õpetaja sekkub	Sest õpetaja saab kiusajatega rääkida ja <u>kiusajad võivad siis lõpetada</u> . 6066 p Siis lõppeb kiusamine ära. 5006 t Õpetaja aitab kiusamise vastu tegutseda, teab õpilasi paremini, on teadlikum. <u>Õpetaja saaks kiusamise lõpetada</u> . 8062 t Sest õpetajad suudavad kiusamise peatada. 5018 p <u>Õpetaja saab sekkuda</u> ja lahendada asja. 5002 t Kuna siis saab õpetaja selle ära lahendada. 5034 t Sest ta üritab seda kindlasti kuidagi lahendada. 6094 p
III õpetaja tegeleb kiusamise osapooltega: kiusaja ja ohvriga	Õpetaja distsiplineerib ja karistab kiusajat	Õpetaja karistab Õpetajal on võim	Sest nii saavad kiusajad karistada. 6030 t <u>Kasulik on pöörduda õpetaja poole</u> , sest tal on mingisugune võim ja mõned õpetajad on päris mõistvad. 7060 t Sest kõik kardavad õpetajat. 7074 p
	Õpetaja kaitseb ohvrit	Õpetaja kaitseb ohvrit	Siis on keegi, kes sind kaitseks. 5008 t See on hea sellepärast, et kui õpetaja poole pöördud, siis nad ei julge sind kiusata. 6067 p
	Õpetaja räägib kiusajaga	Õpetaja räägib kiusajaga	Sellepärast, et tema saab kiusajatega normaalselt rääkida. 6004 t Ta saab otse kiusajaga rääkida. 6095 p
	Õpetaja räägib ohvriga	Õpetaja räägib ohvriga	<u>Õpetaja annab kiusatavale nõu</u> ning informeerib ka teisi õpilasi olukorrast. 8071 p
	Õpetaja räägib kiusaja ja ohvriga	Õpetaja räägib ohvri ja kiusajaga Õpetaja räägib mõlema osapoolega	<u>Kuna õpetaja räägib mõlema poolega</u> ja leiab kompromissi. 6044 t Õpetaja saab juhtunust rääkida läbi nii ohvri kui kiusajaga. 8072 p
IV õpetaja sekkub klassi kaasates	Õpetaja avalikustab kiusamise juhu (klassi ees)	Õpetaja avalikustab kiusamise juhu klassi ees	Õpetaja saab sellest klassis rääkida. 6042 t Õpetaja võib sellest õpilastega arutada. 8048p

	Õpetaja arutab kiusamise juhtu kogu klassiga, leides koos lahendusi	Õpetaja arutab kiusamise juhtu kogu klassiga Õpetajaga koos lahenduse leidmine	<u>Sest et siis saavad õpilased kellegi abiga paremini asju lahendada, õpetaja saab kaitsta, aga see võib asja hullemaks teha.</u> 6085 t
V Õpetaja kaasab teisi täiskasvanuid	Õpetaja kaasab teisi õpetajaid	Õpetaja räägib teiste õpetajatega	Sest ta saab rääkida teiste õpetajatega. 5030 t <u>Õpetaja saab jagada infot teiste õpetajatega ning saab ka teavitada lapsevanemaid.</u> 8063p
	Õpetaja kaasab lapsevanemaid	Õpetaja räägib mõlema osapoole vanematega Õpetaja võtab ühendust kiusaja vanematega Õpetaja kutsub vanemad kooli	Õpetaja saab rääkida kiusajate ja kiusajate vanematega. 6036 t Õpetaja poole on kasulik pöörduda, sest õpetajad toetavad või võtavad <u>kiusaja vanematega ühendust.</u> 7065p Õpetaja saab kutsuda vanemad kooli. 8019 p
	Õpetaja kaasab teisi spetsialiste	Psühholoogi kaasamine Politsei kaasamine	Sellepärast, et õpetaja saab edasi suhelda olukorra mõlema poole, nende vanemate ja <u>kui vaja, siis psühholoogiga.</u> 6061 t Õpetaja tavaliselt tunneb klassi ja <u>kardetakse, et kui pöörduakse politsei või kellegi sellise juurde, läheb asi liiga kaugele.</u> 7009 t
VI õpetaja ei oska kiusamisjuhtu lahendada	Õpetaja ei oska kiusamist lahendada	Õpetaja ei oska kiusamist lahendada Õpetaja ei saa midagi teha	See ei ole minu arust kasulik oleneb õpetajast, <u>aga tavaliselt õpetajad ei oska peale hakata midagi kiusamisega.</u> 9010 t Mina arvan, et see ei ole kasulik. Sest mida saab õpetaja teha? <u>Ütleb kiusajale: „Ära tee“?</u> See on kasutu kui õpilane ise hakkama ei saa, siis <u>mida see õpetaja teha saab.</u> 8066 p
	Õpetaja poole pöördumine/ kiusamisest rääkimine ei ole kasulik	Õpetaja informeerimine kasutu See ei ole kasulik. Ei pöörduks õpetaja poole.	<u>Minu arvamusega küll kõik ei nõustu, kuid enamusajast on kasutu õpetajat kiusamisest informeerida,</u> kuna ta paneb märkusi, et ära kiusa või (räägib isiklikult), (kuid senikaua pole see aidanud. 8032 t See pole kasulik. 6018 p <u>Ma ei pöörduks eriti õpetaja poole, sest nad ei sa eriti midagi aru.</u> 6100p

	Õpetaja poole pöördumine muudab kiusamise hullemaks	Kiusamine muutub hullemaks	<u>Ei, sest see võib kiusamise tihti hullemaks muuta, kui kiusaja saab teada, et õpetaja teab. 9005 t</u> <u>See ei ole kasulik, sest õpetaja ei tee midagi ja kiusamine läheb sellepärast hullemaks. 7069 p</u>
--	---	----------------------------	---

Põhjused, miks õpilased ei pöördu kiusamise korral õpetaja poole abi saamiseks

Kategooria	Ala-kategooria	Kood	Näited mainingutest
I õpilased kardavad õpetajale rääkida	Õpilased kardavad õpetajale rääkida	Kardetakse Hirm õpetajale rääkida	<u>Ma arvan, et kiusamise korral ei pöörduta õpetaja poole, sest ei julgeta või kardetakse tagajärgi muutub hullemaks, hakatakse mõnitama 7033 t</u> Neil on võibolla vähe julgust seda teha. 5014 t Sest nad kardavad. 6041 t Nad kardavad. 5028 p Nad ei julge. 6065 p Hirmutunne. 9073 p
II põhjused, miks õpetajale ei räägita	Õpetajaga seotud	Kardetakse õpetajat Häbi ja piinlikkus Kardetakse teiste arvamust Õpetajat ei usaldata Õpetaja ei saa aru, ei mõista Õpetaja ei tea kiusamisest	<u>Ma arvan, et nad ei pöördu õpetaja poole, sest nad kardavad õpetaja suhtumist ja seda, et ta räägib seda paljudele edasi, kuid pole võimeline olukorda lahendama.</u> Õpilased kardavad, et neid hakatakse kaebajateks pidama. 7060 t Nad kardavad, et õpetaja muudab asja veel hullemaks. <u>Nad võivad ka õpetajat ennast peljata. 7007 t</u> <u>Õpetaja pole piisavalt lähedane, võib valesti aru saada ning rääkimine võib õpilasele jama kaasa tuua. 8051 t</u> <u>Sest nad ei usalda õpetajat ja tahavad seda arutada lähedastega. 9077 p</u> Sest siis mõned õpetajad hakkavad klassi ees seda asja arutama ja <u>õpetajad ei saa vahel lihtsalt aru. 5011 t</u>
	Kiusamisega seotud	Kardetakse, et kiusamine muutub sagedasemaks/ tõsisemaks	Nad arvavad, et kiusamine muutub hullemaks. 5006 t Mõned õpilased arvavad, et kiusamine võib suurened, kui

	Kiusamisjuhtude avalikustamine	keegi teada saab, et see õpilane käis õpetajaga rääkimas. 6014 p <u>Nad kardavad, et õpetaja hakkab sellest kogu klassile rääkima ja siis võib kiusamine veel hullemaks muutuda.</u> 7013t Sest õpetaja ei tee midagi, <u>ainult räägib probleemist klassi ees.</u> 7069p
Kiusamise osapooltega seotud	Õpilased kardavad kiusajat Õpilased kardavad ise ohvriks saada Kardetakse ise süüdi jääda Kardetakse olla pealekaebaja	Nad ei julge, <u>sest võivad karta kiusajat.</u> 5002 t <u>Tihti kardavad õpilased, et kui nad kiusamisest õpetajale räägivad, saavad kiusajad sellest teada ja kõik muutub hullemaks.</u> 8026 p Sest nad kardavad ise ohvriks langeda. 6012 t <u>Õpilased kardavad, et õpetaja poole pöördudes pannakse talle argpüksi silt külge ja kiusamine võib hullemaks minna.</u> 8060 t Sest kardavad, et nemad jäävad süüdi. 6021 p <u>Sellepärast, et siis hakkavad kiusajad ütlema, et ta on kitupunn.</u> Õpetaja ikkagi ei aitaks ja asi läheks hullemaks. 6085 t 6b Sest õpilased teavad, et õpetaja ei saa kiusajat kuigi meeldejäävvalt karistada ja seega kiusamine ei lõppeks, <u>lisaks jääks abipaluja teistele õpilasele meelde kitupunnina.</u> 8065p
III õpetaja poole pöördumine ei aita ja õpetaja ei ole pädev	Õpetaja poole pöördumine ei aita	Õpetaja sekkumisel kiusamine sageneb/ intensiivistub Kiusamine muutub hullemaks
	Õpetaja pole pädev kiusamist lahendama	Sest tavaliselt ei muutu väga midagi. 6042 t Sest õpilased arvavad, et nad ei saa neilt abi. 9043 t

			<p>Tihti piirdub õpetajate tegevus kurja sõnaga ja tegelikku muutust ei ole. 8025p</p> <p>Sellepärast kuna õpetajad ei oska aidata. 6005 t</p> <p>Kuna õpetajad ei suuda neid probleeme lahendada. 8070 p</p>
	Õpetaja ei tee midagi	Õpetaja ei tee midagi ignoreerib Pole aega	<p>Sest peamiselt õpetajad ei tee midagi. 6037 t</p> <p>Sest meie klassijuhatajal on ükskõik ja isegi kui me räägime, siis ta enamasti ei tee midagi. 5036 t</p> <p>Sest õpetaja ei hooli ega ei tee midagi. 8067 p</p> <p>Sest meie klassijuhatajal on ükskõik. Tal ei ole aega. 5031 t</p> <p>Nad ei viitsi ennast asjasse segada või on nad nii rumalad, et nad ei pane kiusamist tähele. 8022 p</p>
IV teiste poole pöördumine	Eakaaslased	Eakaaslased ise lahendavad probleemi	<p>Tahetakse ise probleem lahendada. 9032 t</p> <p><u>Õpilased tahavad olukordadega ise toime tulla</u>, võibolla nad kardavad, et õpetajate poole pöördudes muutub kiusamine hullemaks. 7039 p</p>
	Pereliikmed	Abi lapsevanematelt Abi perekonnalt Abi lähedastelt	<p>Mõnikord õpilased ei usalda õpetajat ja arvavad, et saavad ise probleemi lahendatud või <u>perekondliku abiga</u>. 9013t</p> <p>Sest nad ei usalda õpetajat ja <u>tahavad seda arutada lähedastega</u>. 9077p</p>

Õpilaste nõuanded toimetulekuks kiusamisega koolis

Kategooria	Alakategooria	kood	Näited mainingutest
I Täiskasvanu poole pöördumine	1. koolis	Õpetaja poole pöördumine kooli juhtkonna poole pöördumine tugispetsialistide poole pöördumine (sh politsei)	<p>Mina soovitaksin pöörduda õpetajate või klassijuhataja poole. 5002 t</p> <p>Ma soovitaksin pöörduda klassijuhataja või õppealajuhataja poole. 6008 t</p> <p><u>Mina ütleks, et pöörduks õpetaja poole ja õpetaja kutsuks kiusaja vanemad kooli.</u> 6013 p</p>

			<p>Hoia kiusajast eemale, <u>konsulteeri vanemate, õpetajate ja psühholoogiga.</u> Ma soovitaksin rääkida oma vanematega, <u>kes võivad rääkida kooli juhtkonnaga ja õpetajatega</u>, et probleemi lahendada. 7054 t <u>Tuleb rääkida psühholoogiga ja mõelda järele, miks kiusaja kiusab.</u> 8037 t Räägi sellest õpetajale ja kui ta ei aita võib pöörduda politseisse. 8006 t Annaksin sellist nõu, et tuleks pöörduda kas õpetaja või politsei poole. 9072 p</p>
	2. teised täiskasvanud	Pöördumine kellegi poole Teiste täiskasvanute poole pöördumine Vanemate poole pöördumine Vanemate kooli kutsumine	Ma arvan, et peab julgema alati abi küsida ja et alati on võimalik probleemile lahendus leida. 7029 t Küsi teiste käest abi kui ei saa ise toime. 6102 p Mina soovitaks kiusajatele vastu hakkamist või kiusajate ignoreerimist <u>ning kindlasti soovitaksin kiusamisest rääkida täiskasvanule.</u> 6084 t Küsi julgelt abi täiskasvanutelt. 5001 t 5c Kiusamisest tuleb rääkida vanema inimesega. Kõige raskem ongi leida see julgus ja probleem ära rääkida. 8023 p
II sõprade ja eakaaslaste poole pöördumine		Sõprade poole pöördumine Eakaaslaste poole pöördumine	Küsi täiskasvanult kindlasti nõu. <u>Kui täiskasvanu poole ei julge pöörduda, räägi vähemalt sõbrale.</u> Ära jää murega üski. 6064 t Rääkida vanematele ja klassijuhatajale. <u>Muret saab ka lisaks eelnevale ka heale sõbrale rääkida.</u> 8005 t
III sekkumine: kiusaja ja ohver	Kiusajaga rääkimine ja põhjuse leidmine	Kiusajaga rääkimine Kiusamise põhjuse leidmine	Ma annaks sellist nõud, et kõigepealt mine õpetaja juurde ja <u>kui see ei aita, mine kiusaja juurde ja küsi talt, miks sa mind kiusad.</u> 5032 t Mina soovitaksin ohvril kindlasti kellelegi sellest rääkida, sest muidu jääbki ta igavesse stressi. Kui saad vajaliku abi, <u>proovi ise kiusajaga</u>

			<p><u>mõisliku rääkimise teel suhteid parandada.</u> 9028 t</p> <p><u>Tuleks ühendust võtta kiusajaga ja öelda, et sulle ei sobi, et ta sind kiusab,</u> kui see ei aita, siis öelda vanematele. 8043 p</p> <p>Kiusajatele peaks olema suuremad karistused ja <u>välja peaks selgitama, miks nad kiusamisega tegelevad.</u> 9074 p</p>
	Kiusaja ja ohvriga rääkimine	Rääkida kiusajaga Rääkida ohvriga	<p>Peaks rääkima kiusaja ja ohvriga eraldi, siis koos ja kõik koos arutada, seletada. Siis võibolla kiusaja hakkab seda ohvrit rohkem austama. 5003 t</p> <p>Mina kuulaksin ära kõikide osapoolte seisukohad, veenduksin, et ka õpilased ise mõistavad, miks nad nii käitusid. 8057t</p> <p>Peate rääkima kiusaja ja ohvriga koos. 6069 p</p>
	Kiusaja ja ohver omavahel lahendavad	Ise lahendada olukord	<p>Tuleb teha omavahel asjad selgeks ja leppida ära. 6022 p</p> <p><u>Annaksin nõu alguses olukord ise lahendada</u> ning kui see ei aita, siis pöörduda lapsevanemate poole. 9062 t</p>
	Kiusaja ja ohvri vanematega rääkimine	Kiusaja vanematega rääkimine Ohvri vanematega rääkimine	<p>Tuleks kooli kutsuda nii ohvri kui kiusaja vanemad ning nendega olukorrast rääkida. 8036 t</p> <p><u>Ma arvan, et kõige targem oleks kutsuda nii kiusaja kui ohvri vanemad kooli ning siis arutaksid kõik asjad läbi</u> ning siis jälgiks õpetaja neid mõnda aega. 8013 p</p>
IV ise kiusamise korral sekkumine	Kiusamise/ kiusaja ignoreerimine ja prosotsiaalsete kaaslastega suhtlemine	Ära tee kiusajast välja Ole sõpradega	<p>Ära tee välja solvajast. 5030 t</p> <p>Mitte välja teha, mitte nutma jne hakata, leida teisi/veeta teiste positiivsete sõpradega aega, tegeleda asjadega, mis meeldib. 8031 t</p> <p>Ma ütleksin, et ära tee välja ja ole normaalsetega. 5043 p</p> <p>Pöörduda ta saamiseks õpetaja poole, siis vanemate ja <u>otsida tuge oma tõelistelt sõpradelt.</u> 9082 p</p>
	Kiusajale vastu hakkamine ja	Kiusamisele vastu hakkamine	<p><u>Mina soovitaks kiusajatele vastu hakkamist</u> või kiusajate ignoreerimist ning kindlasti</p>

	enese eest seismine	Enese eest seismine	soovitaksin kiusamisest rääkida täiskasvanule. 6084 t Võitle vastu, kiusatakse neid kes ei tee midagi selle vastu, pane parem haak näkku ja asi ants.8042 p
	Ise vahele-astumine kiusamise korral	Ise kiusamise peatamine Ise sekkumine	Kindlasti tuleks ohvril rääkida juhtunust kellelegi. <u>Kui näeksin kiusamist, teeksin kiusajale teatavaks, et tema tegu ei ole taunitav.</u> 9013 t <u>Prooviks kiusamist peatada või õpetaja kutsuda.</u> 5027 p
	Ohvri toetamine	Ohvri kaitsmine Ohvri toetamine Ohvrile nõu andmine	Tuleb kiusajal kiusamine muuta võimalikult keeruliseks või võimatuks. Tuleb enda eest seista ja <u>seista ka nende eest, kes enda eest seista ei suuda.</u> 9057 t Prooviksin rääkida kiusajaga või kiusaja ja ohvriga korraga, <u>Annaksin erinevaid nõuandeid, kuidas kiusamist vältida.</u> 8064p
V kiusamise ennetus	Hoiak: Kiusamine ei ole aktsepteeritav	Ära kiusa Ära ise kiusa	<u>Ära hakka ise kiusama. Räägi sellest vanematele, õpetajale, sõpradele (kes on päris sõbrad).</u> 6054 t Mitte kiusata, sest mida rohkem sa kiusad, seda hullemaks muutub. 7066 p
	Hoiak: erinevuste aktsepteerimine	Erinevuste aktsepteerimine	<u>Mina ütlesin, et ei ole vaja tüli norida ja kõik inimesed on erinevad ja keegi ei saa valida, milline ta tahaks olla. Ja sellepärast pole vaja teda kiusata. Ma ütlesin veel, et ei ole vaja kiusaja kommentaaridest välja teha.</u> 5009 t 5c Tuleb lapsed välja õpetada nii, et nad arvestavad üksteisega. 6050 p
	Tõhusate sotsiaalsete oskuste õpetamine: teise vaatenurga mõistmine ja empaatia	Empaatia Enesekontroll	Kiusajale tuleks rääkida sellise käitumise tagajärgedest ja talle tuleks seletada, mis tunne oleks ise ohvri olukorras olla. 8030 t Ära tee teistele seda, mida sa ei taha, et sulle tehakse. 5047 p Kool saab kord läbi ning kõik, kes sel ajal õpilast alandasid, teevad õpilase tugevaks. 9012 t Rahulikult käituda. 9046 p
	Ohvri enesekindluse tõstmine	enesekindlus	Ütlesin, et ta räägiks õpetajaga, <u>kuid kõige tähtsam on see, et</u>

			<p><u>kiusatav kasvataks selgroogu ja astuks kiusajale vastu. 9061 t</u> <u>Ole enesekindel. 9027 p</u></p>
	Õpetajapoolne järelevalve	järelevalve	<p><u>Ma annaksin sellist nõu, et õpetaja hoiab kogu aeg lastel silma peal ning arutleb mõlema lapse vanemaga. 6035 t</u> <u>Õpetajad peaksid rohkem kontrollima õpilaste käitumist igal pool koolimajas ja peaksid kontrollima rohkem õpilasi, kellel on varem olnud probleeme kiusamisega või olnud sellega kokkupuude. 6073</u></p>
VI isoleerimine	Kiusaja eemaldamine koolist/ klassist ja karistamine	Koolist eemaldamine Klassist eemaldamine Karistamine Kiusaja vanemate karistamine	<p><u>Visata kiusaja koolist välja või saata ta psühholoogi juurde. 8004 t</u> <u>Näidata kooli poolt ranget suhtumist kiusajate vastu. 9031 t</u> <u>Ma arvan, et peaks kas koolist välja viskama või politseisse teatama. 5019 p</u> <u>Kiusajat tuleb karistada või tema vanemaid (kui vanemad on süüdi lapse halvast käitumises). Tuleb kiusajat hirmutada karistusega. 8022 p</u></p>
	Kooli vahetamine	Vaheta kooli Koolist eemale mõneks ajaks	<p>Mina soovitaksin isiklikult, et pöördu kellegi suurema poole, kasvõi õe/ venna; üksi kiusamise vastu ei saa. <u>Kui kiusamine on väga hull, siis soovitaks kooli vahetada või võtta end koolist mingiks ajaks vabaks. Kindlasti räägi kellegagi. 9036 t</u> <u>Vaheta kooli. 8045 p</u> <u>Tuleb rääkida ohvri ja kiusaja vanematega, kui olukord ei laabu, siis kas kiusaja kuidagi vahele võtta või ise kooli vahetada. 8049 p</u></p>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Kristiina Tiits**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

PÕHIKOOLI ÕPILASTE HINNANG ÕPETAJATE KÄITUMISVIISIDELE ÕPILASTEVAHELISE KIUSAMISE KORRAL ÜHE KOOLI NÄITEL,

mille juhendaja on **Kristi Kõiv (PhD)**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

(Allkirjastatud digitaalselt)

Kristiina Tiits

27.05.2017